

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**EMOČNÍ EMPATIE A JEJÍ VZTAH KE ŠKÁLE
OBOUSTRANNÉ AUTONOMIE V RORSCHACHOVĚ
METODĚ**

**Emotional Empathy in Relation to Rorschach Mutuality of
Autonomy Scale**

Bakalářská diplomová práce

Autor: Tereza Ambrožová

Vedoucí práce: PhDr. Martin Seitl, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma: „Emoční empatie a její vztah ke Škále oboustranné autonomie v Rorschachově metodě“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne .....

Podpis: .....

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala PhDr. Martinovi Seitlovi, PhD. za vedení mé práce, za užitečné konzultace, odborný přístup, podnětné rady a připomínky a také za informace a vědomosti týkající se Rorschachovy metody, které jsem během psaní práce a podílení se na výzkumu získala. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří mi věnovali čas a poskytli osobní data a v neposlední řadě děkuji mým nejbližším, kteří mě během psaní práce i během studia podporovali.

OBSAH

ÚVOD.....	5
TEORETICKÁ ČÁST	
1.EMPATIE.....	6
1.1. Vymezení pojmu empatie.....	6
1.2. Typy empatie.....	12
1.3. Vývoj empatie.....	13
2. AUTONOMIE.....	14
2.1. Vymezení pojmu autonomie.....	14
2.2. Odlišné koncepce konstruktů autonomie.....	19
2.2.1. Autonomie jako svrchovanost.....	19
2.2.2. Autonomie jako faktor zranitelnosti.....	20
2.2.3. Autonomie jako individuální diferenciací a separace.....	21
3. PROJEKTIVNÍ METODY.....	25
3.1. Vymezení pojmů projekce a projektivní metody.....	25
3.2. Škála oboustranné autonomie.....	27
4. PROVEDENÉ VÝZKUMY.....	31
4.1. Výzkumy zaměřené na vztah emoční empatie a rodu.....	31
4.2. Výzkumy zaměřené na vztah oboustranné autonomie a rodu.....	32
EMPIRICKÁ ČÁST	
5. VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE A HYPOTÉZY.....	35
6. VÝZKUMNÝ DESIGN.....	36
6.1. Základní a výběrový soubor.....	36
6.2. Metody.....	37
6.2.1. Dotazník EES.....	37
6.2.2. Rorschachova metoda.....	39
6.2.2.1. Charakteristika testu.....	40
6.2.2.2. Administrace testu.....	40
6.3. Sběr dat.....	41
6.4. Etické aspekty výzkumu.....	42

6.5. Vyhodnocení dat.....	42
7. VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	43
7.1. Výsledky deskriptivní statistiky.....	43
7.2. Výsledky konfirmační statistiky.....	45
7.3. K platnosti hypotéz.....	51
8. DISKUZE.....	52
9. ZÁVĚR.....	55
10. SOUHRN.....	56
11. SLOVNÍK POJMŮ.....	60
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY.....	61
SEZNAM PŘÍLOH	
Příloha 1: Zadání bakalářské práce	
Příloha 2: Abstrakty	
▪ Abstrakt v českém jazyce	
▪ Abstrakt v anglickém jazyce	
Příloha 3: Informovaný souhlas	
Příloha 4: Stratifikační dotazník	
Příloha 5: Informační leták	

ÚVOD

Málokdy jsme skutečně odděleni od ostatních, jsou to mimo jiné právě emoce a empatie, co nás dává dohromady s okolím (Cone, 2013).

Empatie, kterou můžeme popsat jako schopnost vcítit se do prožívání jiné osoby a umění na základě tohoto vcítění adekvátně reagovat, je každodenní součástí života. Setkáváme se s ní, když nasloucháme problému druhého člověka, který očekává naše porozumění a pochopení, nebo také naopak, když hledáme my porozumění u někoho jiného. Každý má pravděpodobně určitou zkušenost s empatií ve vztazích, ať už pozitivní, či negativní. Když se člověku od druhé osoby nedostává dlouhodobě empatického porozumění, je pravděpodobné, že s takovým jedincem nebude chtít z vlastního zájmu setrvávat a sdílet své radosti a starosti. Zároveň je tedy empatie jedním ze základních předpokladů funkčních vztahů.

Pojem autonomie můžeme chápat více možnými způsoby. Jednak jako určitou samostatnost, schopnost ukládat si vlastní zákony a žít s nimi ve shodě a zároveň nést za vlastní činy zodpovědnost a akceptovat a přijímat autonomii a hranice jiných (Kant, 1996). Autonomii je možné popsat i jako schopnost žít a jednat nezávisle na okolí, být samostatný, vytrvalý, výkonný a pevný ve své vůli. V Americe je takovým způsobem charakterizována idea tzv. „self-made man“, která představuje určitý kult, či ideál člověka (Banks, 2011). V této práci vnímáme oboustrannou autonomii jako konstrukt v sociálním kontextu, kdy je zralá osobnost charakterizována jednak svou zralou a přiměřenou autonomií a nezávislostí a zároveň schopností plně akceptovat autonomii druhého jedince.

Hlavní motiv výběru tohoto tématu spočíval ve snaze najít souvislost mezi emoční empatií a dosaženou oboustrannou autonomií. Autonomní jedinec je do určité míry nezávislý, soběstačný, plně diferenciovaný od objektu (dle teorie objektních vztahů) a zodpovědný za své činy. Proto předpokládáme, že tato zodpovědnost může být přenesena mimo jiné i do oblasti empatie a porozumění a to bychom v této práci rádi ověřili. Vedle toho se domníváme, že dosáhl-li jedinec vysoké míry oboustranné autonomie, dosáhl zároveň vysoké míry emoční empatie, jelikož akceptace autonomie druhé osoby v sobě dle našeho předpokladu nese určitou míru vcítění se.

TEORETICKÁ ČÁST

1. EMPATIE

1.1. Vymezení pojmu empatie

Pojem **empatie** vychází z původně řeckého slova **empathia**, což znamená doslova **vcítění**. Dnes výraz empatie vykládáme jako schopnost zachytit a porozumět obsahům vědomí druhého člověka, kapacitu vcítit se do aktuálního prožívání daného jedince a adaptivně na jeho emoce reagovat (Vymětal, 1998, Vymětal & Rezková, 2001). Goleman (1997) doplňuje, že vyvinutou empatii charakterizuje i schopnost rozpoznat předstírané city či lži. Caruso a Mayer (1998) zmiňují, že empatii je možné definovat více možnými způsoby. Jako empatii **kognitivní**, či jako empatii **emoční**. Rogers (1998, s. 128), jehož terapeutický systém zahrnuje empatii jako jeden z jeho tří hlavních pilířů, definuje empatii následovně:

Kvalitativně je (empatické porozumění) aktivním procesem touhy znát plné, přítomné a proměnlivé vědomí druhého člověka, snahy vnímat jeho komunikaci a význam, a převést jeho slova a gesta v praktický význam, který odpovídá přinejmenším těm aspektům jeho vědomí, jež jsou pro něj v daném okamžiku nejdůležitější. Jde o prožívání skrytého „za“ vnější komunikací druhého, ale s neustálým uvědoměním si skutečnosti, že toto vědomí vzniká a probíhá v nitru druhého.

Hartl (2004, s. 59) chápe empatii jako „*schopnost vcítit se do pocitů a jednání druhé osoby; je považována za součást emoční inteligence, kterou lze cíleně rozvíjet nácvikem*“. Schopnost naučení se empatii prostřednictvím nácviku zmiňuje i Goleman (1997). Otázkou je, nakolik lze skutečně empatii rozvíjet nácvikem a mechanickým opakováním empatických reakcí a nakolik je tento proces již naší vnitřní součástí přirozeně a rozvíjí se automaticky naší životní zkušeností a našimi vztahy. Sillamy (2001) popisuje empatii jako rezonanci, citovou komunikaci s druhým člověkem, což předpokládá určitou schopnost naladit se na emocionální rozpoložení druhé osoby a nestačí zde jen naučené empatické reakce. Mearns a Thorne (2013) poukazují na to, že někteří výzkumníci chápou empatii jako techniku, ve které je možné se vycvičit a tu poté aplikovat. Zdůrazňuje, že to je ovšem mylný výklad. Empatie je podle něj

způsobem bytí ve vztahu s druhou osobou, empatické odpovědi musí z tohoto vztahu vycházet a není možné si prostým cvičením empatických reflexí osvojit empatii bez vlastní účasti s druhým člověkem jako takovým. Podobně se k tomuto vyjadřuje Šiffelová (2010), která říká, že empatické porozumění by nemělo být mechanickým procesem, ale procesem, kdy se člověk snaží zjistit, zda prožívání druhé osoby je stejné, jestli jeho porozumění je správné. Člověk do procesu vkládá i svou intuici a je tady a teď s jedinečností dané osoby. Tento proces označuje pojmem **idiosynkratická empatie** a uvádí, že tento termín byl poprvé použit Jeroldem Bozarthem.

Empatie v sobě nevyhnutelně obsahuje i určitou míru **akceptace** druhé osoby. Empatie začíná schopností vcítit se do pocitů a stavů druhé osoby, pokračuje otevřením vlastního nitra a přijetím vnitřního pocitového světa druhého člověka (Šiffelová, 2010).

Výraz empatie v psychologii jako první údajně užíval francouzský filozof Henri Bergson. Oficiálně se ale za člověka, který tento pojem v roce 1909 zavedl do psychologie, uvádí britský psycholog a hlavní představitel strukturalismu Edward Bradford Titchener (Lück, 1977, in Vymětal & Rezková, 2001). Termín empatie byl odvozen z Titchenerova překladu německého slova „**Einführung**“, které doslova znamená jeden kontakt či dotek, v němčině mu pak můžeme rozumět jako „**vcítění**“ (Wispé, 1987, in Spreng, Kinnon, Mar & Levine, 2009). Podle Wispého (1986, in Slaměník, 2011) rozpracoval pojem Einführung Theodor Lipps v němčině a až po něm ho Titchener přeložil do angličtiny. Lipps chápal slovo Einführung jako „*tendenci vnímajícího promítnout sebe sama do vnímaného objektu, zažívat pocity bytí v objektu, oproti pocitům o objektu*“ (s. 139).

Pojem Einführung byl ale užíván již o půl století dříve. První doklady o užití tohoto slova se datují k roku 1846. V tomto roce ho užil filozof Robert Vischer, když rozjímal nad uměleckým dílem. Tento pojem znamenal snahu dostat se do díla a porozumět mu prostřednictvím projekce sebe samého a svých pocitů do obrazu, či jiného uměleckého díla. Poté bylo slovo Einführung běžným výrazem ve filozofii estetiky a i dnes může být empatie spojována s estetickým prožitkem (Howe, 2013).

V oblasti psychologie je empatie stěžejním pojmem v humanistické psychologii a spolu s pojmy autenticita (kongruence, ryzost, opravdovost) a akceptace (bezvýhradné přijetí) tvoří základnu Rogersova terapeutického přístupu zaměřeného na člověka (Nykl, 2012). Vymětal (1998) uvádí, že vedle humanistické psychologie je toto téma poměrně široce rozpracováno i

psychoanalytickou psychoterapií.

Dnes se v psychologii chápe **pojem empatie ve třech významech**. Jsou jimi:

1. Schopnost vidět sám sebe očima druhého člověka.
2. Schopnost vidět jinou osobu očima druhého člověka.
3. Schopnost vidět druhého člověka jeho očima, tedy jak on sám vnímá sebe.

(Lück, 1977 in Vymětal, 2001)

Empatie je proces, na kterém se podílí na jedné straně **vrozené predispozice empaticky chápat a jednat** a na straně druhé **životní zkušenost jedince** (nejsou tím myšleny naučené, empaticky znějící fráze). Vedle těchto fenoménů může být empatie do jisté míry **ovlivněna i rodem**. Genderové rozdíly v míře empatie jsou dány pravděpodobně biologickými a sociálními faktory. Ženy jsou považované za ty, které zajistí péči o domácnost a rodinu a muži jsou vnímáni jako ti, kteří jsou orientováni na pracovní úkoly. Proto jsou to právě ženy, u kterých se očekává, že i emocionální soulad v rodině zajišťují primárně ony. Sociální faktor se ve velké míře projevuje už jen tím, že dívky jsou od mala vedeny k tomu, aby byly zaměřené na emoce více, než chlapci, což nám dokládá i známá věta „Kluci neplakají.“. Lennonová a Eisenbergová uvedly výzkum, ve kterém potvrdily, že otcové (na rozdíl od matek) užívají při vyprávění pohádek dívkám více citově zabarvených slov, než při vyprávění pohádek chlapcům, kteří byli ve stejném věku (Mlčák & Zášková, 2009). Stejně tak Buda (1988) popisuje, že u mužů je empatie nižší než u žen a vývoj empatie pomalejší, přičemž může snáze dojít k zastavení dalšího vývoje, což přisuzuje hlavně biologickým faktorům. Ženy jsou těmi, které rodí děti a poté se o ně starají. Děti se zpočátku nejsou schopny vyjadřovat kromě pláče prakticky vůbec a i později jsou jejich vyjadřovací schopnosti poměrně nízké, komunikace je pomalá a to je třeba pochopit a respektovat. U žen se to považuje za samozřejmou schopnost a nikdo nad ní příliš nepolemizuje. Je to ale dovednost, ve které by muži pravděpodobně tak samozřejmě neobstáli. Jsou i další původně ryze ženské úlohy, které rozvíjejí empatii, jimiž jsou například výchova dětí, či udržování vztahů se svým okolím. Muži dříve uplatnili spíše verbální a fyzické schopnosti a na emoce se příliš nehledělo. Pokud už muži určitý vztah se stejným pohlavím udržovali, mělo takové přátelství spíše intelektuální, než emocionální náboj.

Tyto charakteristiky v určité míře přetrvávají dodnes, ženy jsou více zaměřeny na emoce a vztahy, muži častěji vynikají ve fyzické síle. Je ale zjevné, že rozdíly se pomalu vyrovnávají. Ženy více sportují, ve verbálních schopnostech je možné je srovnávat s muži a naopak muži se

více angažují v oblastech vztahů a emoce u nich dnes hrají svou roli.

Existuje několik proměnných, které jsou **předpokladem empatie** a poté základem k porozumění druhým. Nejdůležitější je pravděpodobně **senzibilita**, bez ní není prakticky možné být empatický. Je možné být senzitivní a zároveň neprožívat emoční účast, naopak to ale nelze (Pletzer, 2009). Dalšími předpoklady jsou **sebepoznání, osobní zralost, vnitřní stabilita, schopnost autoempatie, akceptace druhého, ochota být empatický a verbální obratnost**. K úspěšnému vcítění se do druhého člověka je také nutné **rozlišit vlastní psychické pochody**, aby člověk vnímal druhého a zároveň s ním vnitřně nesplýval (Vymětal & Rezková, 2001). Nichols (2005) popisuje jako další podmínku empatie **nepředpokládat znalost pocitů a myšlenek** druhé osoby a **otevřenost a ochotu k naslouchání** a poznání jich. Podle Vymětala a Rezkové (2001) je zároveň potřeba, aby byl člověk schopen **prožít zkušenost** druhého jako svou vlastní, přičemž u něj **nedochází k déletrvající identifikaci** a naslouchající si **zachovává svou identitu**. V tomto stavu člověk osciluje mezi ztotožněním se s druhým jedincem a oddálením se zase zpět k vlastní identitě.

Vymětal (1998) uvádí, že **proces empatie** se odehrává ve **třech fázích**, které se vzájemně překrývají. Nejdříve jedinec **vstupuje do subjektivity druhé osoby**, poté s ním **spoluprožívá** a ve třetí fázi nastává právě ono **porozumění, vcítění se**. Prekopová (2004) popisuje **fázi pět**. V prvním stadiu je jedinec **připraven vžít se do situace druhé osoby** a uvědomit si její pocity, dále **srovnává vlastní pocity s pocity druhého**, následuje **uvědomění si jasné hranice mezi „já“ a „ty“**, aby si byl člověk schopen představit situaci očima druhého a ne svýma. Ve čtvrté fázi, kdy se jedinec v daném momentě nezabývá sám sebou, může **porozumět** druhému, pochopit jeho emoční ladění a v páté fázi jedinec **adekvátně reaguje**, svým jednáním vychází druhému vstříc.

V procesu empatie mohou existovat **bloky**, které empatii brzdí či nějak narušují. Výrazným blokem v empatii jsou naše **vlastní teorie o lidském chování**. Jedinec pak tyto teorie používá k predikci chování druhé osoby a to ho pak může odvádět od skutečného empatického porozumění. Dalším blokem může být tzv. **falešná empatie**, při které se naslouchající bude ztotožňovat s postojem druhé osoby. Ačkoli se může zdát, že se jedná o empatii, empatie to není. Naslouchající, ztotožněný s druhou osobou může v této chvíli mylně předpokládat, že jeho vlastní pocity, které zažívá v tomto postoji, bude prožívat i druhá, vnímaná osoba. Mezi bloky empatie patří také **potřeby**, či **akutní starosti naslouchající osoby** nebo **silné pocity sympatie**

či **antipatie** (Mearns & Thorne, 2013).

Vedle pojmu empatie existují termíny **sympatie** a **soucítění**, které někdy bývají s pojmem empatie zaměňovány, či ztotožňovány. Slovo sympatie pochází z původně řeckého slova **sympatheia**, které znamená **spolucítění**. Vztah těchto dvou pojmů je poměrně sporný, někteří autoři říkají, že jsou to synonyma, jiní tvrdí, že jde o dva odlišné pojmy (Buda, 1988; Wispé, 1986, in Slaměnik, 2011). Jeden z hlavních rozdílů může být ten, že **sympatie** je zaměřená na „**já**“, na rozdíl od **empatie**, která vidí v centru „**ty**“ (Howe, 2013). Křivohlavý (1993) říká, že sympatický člověk je takový, se kterým si jedinec rozumí, je druhému milý, příjemný a nesnaží se člověka opanovat či mu podlézat. Od empatie se ale liší v tom, že se rodí automaticky, podobně, jako když jsou dva magnety blízko sobě, automaticky se přiblíží. Empatie je podle Křivohlavého vědomý proces, na kterém se účastní vůle a člověk se vědomě přiklání k druhému s ochotou porozumět jeho citovému stavu.

Slaměnik (2011, s. 137) uvádí zajímavý poznatek o rozdílu vnímání slova sympatie v rámci kulturních podmínek:

V našich kulturních podmínkách i v odborné psychologické literatuře je sympatie chápána jako citová náklonnost, pozitivní vztah k někomu či něčemu a má blízko k atraktivitě. V anglosaské oblasti má sympatie (sympathy) jiný význam, který vychází z latinského slova sympathia (shoda) a nejčastěji se jím myslí emoční reakce soucitu založená na pochopení emočního stavu a jeho podmínek vzniku u jiné osoby, a má blízko k empatii.

Vztah empatie a soucitu řeší například Demmerling a Landwerr (2007, in Nakonečný, 2013) a docházejí k závěru, že tento vztah je poměrně složitý. Dalo by se podle nich předpokládat, že empatie by měla být předpokladem soucitu. Faktem ale je, že empatie může mít rozličný obsah i akcent a tak může na jedné straně existovat **empatický soucit**, kdy se při vcítění do štěstí druhého cítíme spokojeni a toto štěstí mu přejeme a na druhé straně **empatická závist a zlomyslnost**, kdy člověk při vcítění do štěstí druhého cítí závist a toto štěstí mu nepřeje. Proto je důležité, co je vlastně předmětem empatie. Pokud je to empatie v pozitivním slova smyslu, můžeme říci, že empatie je nutným předpokladem soucitu. V případě, že mluvíme o empatii v záporném slova smyslu, nemá zde vcítění jako takové svůj prostor, i když otázkou je, zda je i v takovém případě stále možné mluvit o empatii.

Jinými autory, kteří se věnovali vztahu mezi soucitem a empatií jsou Mearns a Thorne (2013, s. 46) kteří rozdíl mezi empatií a soucitem definují následovně: „*Zatímco soucit vyrůstá*

z pocitu soucitného pohnutí ze zážitku druhého, a do jisté míry z jeho sdílení, empatie vyžaduje mnohem složitější a jemnější proces obouvání si bot druhého člověka a schopnost vidět svět jeho očima, a to bez ztráty kontaktu s vlastní realitou.“

Můžeme tedy říci, že sympatie a soucítění jsou pojmy, které mohou s empatií jednak velmi úzce souviset a v nějakých kulturních podmínkách mohou mít podobný, nebo dokonce totožný význam. Už jen díky tomu, že se chápání těchto termínů liší na základě kultury, pravděpodobně najdeme vždy zdroje, které budou tyto výrazy vnímat jako synonyma a stejně tak jiné prameny, které je budou rozlišovat jako různé pojmy.

U empatie je možné prostřednictvím různých metod zjistit či odhadnout úroveň empatické reakce. Pro odhad může sloužit **čtyřbodová stupnice**, na základě které je možné zhruba zhodnotit, **nakolik jedinec reaguje empaticky**. Lidé reagují na nulté, první, druhé nebo třetí rovině. Odpovědi **nulté úrovně postrádají individuální porozumění** druhému člověku a nejčastěji rovnou obsahují radu, která člověka napadne jako první nebo jedince „naslouchající“ utvrdí ve stereotypu. V odpovědích **prvního stupně** je možné vnímat **částečné porozumění**. Jedinec dává najevo, že druhou osobu chápe, ale není už dál schopný reflektovat své prožívání a poskytnout adekvátní zpětnou vazbu. V odpovědích **druhého stupně** se objevuje přeformulování a zopakování problému druhou osobou, čímž **dává naslouchající najevo, že rozumí**. Odpověď **třetího stupně** je nejvyšší úrovní empatie. Naslouchající je schopný úplně **reflektovat slova a pocity druhého** a stejně tak je schopný **vnímat své pocity, myšlenky a adekvátně a citlivě reagovat** (Mearns & Thorne, 2013, Vybíral, 2000).¹

---

¹ Příklad: Matka dvou synů si kamarádce stěžuje, že je doma na všechno sama, že jí s ničím synové ani manžel nepomáhají, že její péči o domácnost berou jako samozřejmost a ji to rozčiluje, že je to pořád to samé stále dokola. V případě nulté úrovně by odpověď na popsání takové situace mohla znít: „Po nich je nejlepší nic nechtít, muži jsou všichni stejně líní.“ První úroveň by zněla následovně: „To musí být vážně nepříjemná situace.“ Odpověď druhého stupně by mohla vypadat takto: „Zdá se, že si tvé práce necení, že ti s ničím nepomůžou a tak jsi na všechno sama a pak tě to rozčiluje, když je to stále dokola.“ Třetí stupeň: „Vidím, že tě hněvá, že ti s ničím nepomůžou, že tvou práci berou jako samozřejmost. Když si tvou situaci představím, asi to není vůbec lehké. Zdá se, že to prožíváš velmi silně.“

1.2. Typy empatie

Jak jsme se zmínili výše, Caruso a Mayer (1998) dělí empatii na kognitivní a emoční. Toto dělení na dva možné typy empatie chápeme spíše jako dvě složky empatie.

Kognitivní empatie je založena na vnímání situace, představování si a přemýšlení o ní z hlediska druhé osoby. Je třeba mít povědomí o okolnostech, situaci, o historii a osobnosti druhého člověka, aby si byl člověk schopný představit, jaké je to být tou danou osobou. Jedinec vyjadřuje porozumění tím, že parafrázuje či nějakým verbálním způsobem naznačuje, že rozumí sdělenému obsahu. Vedle toho emoční empatie představuje právě samotné vcítění. **Emoční empatie**, která je předmětem této bakalářské práce, dostává člověka přímo do pocitů vnímané osoby. Člověk je pak schopen cítit s druhým jeho bolest, radost, jako by to byly jeho vlastní emoce a adekvátně emočně reagovat na city druhého (DeVito, 2008, Howe, 2013). Reber a Reber (2001) ve svém slovníku definují empatii v různých smyslech. Ačkoli to explicitně nepíší, jedna z definic charakterizuje kognitivní empatii a další emoční empatii. Kognitivní empatie je definována jako *„Kognitivní povědomí a porozumění emocím a pocitům druhé osoby. V tomto smyslu je primární konotace tohoto pojmu pojmové uchopení emoce jiného člověka.“* (s. 239). Vedle toho emoční empatie by v jejich podání mohla být definována jako *„Afektivní reakce na prožitky druhé osoby, která zrcadlí nebo napodobuje emoce. V tomto smyslu jasně vyplývá, že empatický zážitek je sdílení emocí s jinou osobou.“* (s. 239).²

Je zřejmé, že tyto dva typy empatie nevystupují ryze samostatně. Jsou to dvě části jednoho procesu, které se vzájemně prolínají a ovlivňují.

Empatii dále dělíme na autoempatii a heteroempatii. **Autoempatii** chápeme jako schopnost ponořit se sám do sebe, reflektovat své myšlenky, pocity a adekvátně s nimi nakládat. **Heteroempatie** je schopnost vcítit se do druhých osob (Bois, 2009). Předpokladem pro dobrou schopnost vcítit se do druhých osob je poznání sám sebe a umění porozumět sám sobě. To poznamenává i Goleman (1997, s. 99) slovy: *„Empatie pramení ze sebeuvědomění: čím otevřenější jsme k vlastním emocím, tím lépe dokážeme rozeznávat a chápat city ostatních.“*

Empatie může být **verbální**, kdy dáváme člověku verbálně najevo, že ho vnímáme,

---

² Př.: Učitelka zjistí, že žákovi z její třídy se rozvádějí rodiče. Kognitivní složka empatie by mohla být vyjádřena takto: „Rozumím, že to pro něj teď není snadné...“. Emoční komponenta empatie by mohla vypadat následovně: „Sama se necítím příliš dobře, když si představím, čím to dítě nyní prochází.“

rozumíme mu a chápeme ho nebo **neverbální**, což znamená, že porozumění dáváme najevo neverbálním gestem, pohledem, dotykem, postojem, či mimikou. Tyto dva možné způsoby reakce se běžně prolínají.

1.3. Vývoj empatie

Vymětal (2001, 1998) předpokládá, že empatie je **biologicky zakotvena** a poté se během raného života **dále vyvíjí na základě sociálních interakcí, nápodoby a dostatečných citových impulzů** ze strany pečující osoby podobně, jako další schopnosti. Během života se rozvíjí, formuje a dosahuje různých úrovní. Podle Slezáčkové (2012) je empatie taktéž biologicky zakotvena a jedinec má možnost ji rozvíjet, přičemž je určitým způsobem **determinována charakterem, temperamentem či vrozenými dispozicemi**. Podle Zacharové a Šimíčkové-Čížkové (2011) je empatie schopností každého člověka, ale v různých obdobích života může být tato schopnost **utlumena či zesílena aktuálními prožitky, nebo novými zkušenostmi**. Velkou roli hrají při vývoji empatie také **zažité krizové situace, typ povolání, životní zaměření, životní zkušenosti, intenzivní vztahy, či prožité konflikty a napětí**. Šiffelová (2010) se domnívá, že **děti získávají empatii automaticky** a že je to zjevné například při čtení silného příběhu, kdy je dítě schopno velmi intenzivně prožívat pocity hlavního hrdiny a někdy se s ním až identifikovat. Otázkou ovšem je, jak efektivně je pak člověk schopný toto vcítění přenést a užívat v běžném životě. Hartl a Hartlová (2000) uvádějí, že empatie se rozvíjí od útlého věku, mezi dětmi mohou být značné rozdíly a je možné ji v dospělosti **trénovat a zdokonalovat**. Také říkají, že za empatií stojí **neurofyziologické mechanismy** a lidé, kterým se během života naruší určité části mozku, nejsou poté schopni pojmenovat své emoce či rozlišit citový výraz lidského hlasu. Rogers (1998) předpokládá, že empatie může být vrozená, ale že je poměrně snadné ji v **podnětném a empatickém prostředí získat**. Podle Budy (1988) **není** empatie **přirozeným jevem** a na základě zkušeností a okolností se **vyvíjí** a uplatňuje. K vývoji a osvojení schopnosti empatie je podle něj nezbytná praxe a získání určitých schopností a vědomostí.

Z výše uvedeného není možné jednoznačně uzavřít, jakým způsobem empatie vzniká. Je ale pravděpodobné, že s určitou mírou empatie se děti již rodí a že prostřednictvím sociálních kontaktů, podnětného prostředí, životních zkušeností a prožitků se během života empatie dotváří a formuje.

Úrovně empatie mohou mít mnoho podob, u dětí se například setkáváme s poměrně jednoduchou podobou empatie, vedle toho u psychologů a psychoterapeutů by měla být míra empatie nejvyšší (Vymětal & Rezková, 2001).

Empatie může mít i **patologickou formu**, například u disociální poruchy osobnosti, která je charakterizována neschopností vcítit se do jiné osoby a může ústít až v anetické chování (Vymětal & Rezková, 2001). Patologickou formu sledujeme také u alexitymie, což je deficit ve schopnosti identifikovat pocity, emoce a člověk je schopný jen obtížně popisovat pocity jiných osob (Nakonečný, 2013). Domníváme se, že je tedy možné mluvit spíše o absenci empatie jako takové, než jako o patologické formě empatie.

2. AUTONOMIE

V následující kapitole se budeme věnovat druhému styčnému tématu této práce, kterým je osobní autonomie člověka.

2.1. Vymezení pojmu autonomie

Autonomie je pojem vycházející z řeckých slov **auto** (sám) a **nomos** (zákon). V Řecku měla tato slova **původně právní a politický význam** a vztahovala se k institucionálnímu určení městských států, přičemž cílem bylo řídit vnitřní záležitosti města bez závislosti na jiné, vyšší moci. Městské státy takto označené měly určitou nezávislost, svrchovanost, měly vlastní zákony a pravidla života na daném území a zároveň měly tyto státy schopnost zajistit kontrolu nad dodržováním těchto pravidel. Státy, které nebyly schopné takové podmínky zajistit, autonomní přirozeně nebyly a byly podřízené jiné, vyšší moci (Krhutová, 2013). Tento pojem byl spojován pouze s řízením městských států do 18. století, kdy byl tento termín Kantem užit v knize Kritika praktického rozumu. Kant zde popisuje člověka jako bytost mající intelektuální a morální autonomii, posunul tedy tento pojem původně politického rázu do roviny morální. Vnímal člověka jako rozumnou bytost, mající svou autonomii vůle, která je schopná žít v souladu s pravidly, která si sama nastoluje (Kant, 1996). I díky Kantovi tedy dnes chápeme autonomii i jako „*sebezákodárství, které je vedeno obecnými principy*“ (Velek, 1997, s. 86).

Autonomie je z pohledu teorie sociálním konstruktem (Krhutová, 2013) a je vykládána jako sebeřízení, nezávislost (Reber & Reber, 2001), svrchovanost (Ježek, 2014), funkční samostatnost či svébytnost (Hartl & Hartlová, 2000). Krhutová (2013) podotýká, že dnes by bylo pohledů na autonomii tolik, kolik lidí by bylo ochotno o ni přemýšlet. Říká, že uchopení tohoto pojmu je poměrně obtížné a že definování autonomie stojí na hodnotovém systému každého člověka. Definování autonomie závisí zejména na tom, jakým způsobem o ní daný jedinec uvažuje a jaký jí přikládá význam. Předpokládá, že každý člověk klade důraz na jiný aspekt tohoto konstrukt, někdo na autenticitu, někdo na nezávislost, někdo na odpovědnost, někdo na samostatnost a individualitu a v tomto se mohou v konkrétní definici projevit právě hodnoty každého člověka. Ačkoli existuje nespočet uchopení tohoto pojmu, popisuje Krhutová dvě hlavní dimenze, které se vyskytují pravděpodobně ve většině možných definic. Jsou jimi **rozměr svobody** ve smyslu rozhodování o svém životě a **rozměr kapacity pro záměrné jednání**. Zároveň upozorňuje na fakt, že **dnešní definice** vnímají autonomii jako možnost vybírat si, jako právo na volbu, právo mít kontrolu nad svým životem, právo rozhodovat o svém životě, ale **opomíjejí původní Kantovo pojetí**, které vedle těchto faktů také zahrnovalo osobní odpovědnost v morálním kontextu. Říká, že jde o dvě strany jedné mince a pokud je zde právo a možnost volby, automaticky by zde měla být zmiňována i odpovědnost za své činy. Toto pojetí je blízké námi zkoumané oboustranné autonomii, kdy je člověk na jedné straně autonomní a svrchovanou bytostí a na straně druhé akceptuje a respektuje autonomii druhé osoby.

Konstrukt autonomie se objevuje v literatuře zaměřené na klinickou psychologii, vývojovou psychologii, psychologii práce a organizace a psychologii osobnosti. Mimo psychologickou literaturu se tento konstrukt vyskytuje hlavně ve filozofické, právní, medicínské (Hmel & Pincus, 2002) a politicky zaměřené literatuře. V životě člověka se koncept autonomie objevuje v mnoha oblastech, které jsou dílčími částmi života každého jedince. Těmito oblastmi jsou hlavně fyzická, duševní, spirituální, sociální, kulturní, ekonomická, geografická, či politická oblast (Krhutová, 2013).

Autonomii můžeme chápat dvěma způsoby podle toho, na koho je zaměřena. Autonomie člověka může být na jedné straně vnímána jako **osobní autonomie**, která je chápána jako fakt, že jedinec se nezávisle rozhoduje, je sám svým pánem, sám sobě ukládá vlastní zákony a žije s nimi ve shodě. Mitchell (1997) popisuje osobní autonomii jako vlastnost jedince, která vzniká

prostřednictvím interaktivních procesů a vyvíjí se ovlivňováním zvnějšku. Na straně druhé může být autonomie vymezena jako **skupinová autonomie**, která se vztahuje na určitou skupinu a může mít i politický kontext (Krhutová, 2013). Předmětem této práce je osobní autonomie.

S tématem autonomie, která implikuje možnost se svobodně a nezávisle rozhodovat, výrazně souvisí pojmy **svoboda**, svobodná vůle, svébytnost. Tématu svobody se široce věnoval například Erich Fromm (2014), který se snažil objasnit význam a váhu svobody. Termíny svoboda či svébytnost bývají v běžné mluvě někdy užívány jako synonyma slova autonomie (Krhutová, 2013). Je zřejmé, že pojmy autonomie a svoboda nenesou totožný význam, je zde ale poměrně úzká vazba. Svoboda je podstatnou podmínkou autonomie a jakýkoli zásah do svobody je automaticky i zásahem do autonomie (Bauman, 2003).

Nyní přiblížíme vznik a vývoj autonomie a její souvislost se symbiózou. U člověka se prvně **potřeba autonomie** objevuje v **batolecím věku**, v prvním období vzdoru. Další výrazný mezník, kdy jedinec vnímá tendenci získat nezávislost, samostatnost a svobodu, je ve druhém období vzdoru, v **adolescenci**, kdy se snaží odpoutat od primární rodiny (Hartl & Hartlová, 2000).

Autonomie jako taková se už z principu věci vyskytuje po narození až v batolecím věku, ale ačkoli se dítě snaží osamostatňovat, stále potřebuje cítit adekvátní reakce rodičů a musí vnímat, že jsou tam stále pro něj (Ruppert, 2011). To Ruppert zdůvodňuje tím, že mají-li si kojenci a malé děti **zajistit přežití**, je nutné, aby byly **symbioticky navázány na své rodiče**. Také upozorňuje, že pro **zdravý vývoj autonomie** u dítěte je nezbytné, aby matka i otec **uznávali dítě jako jedinečnou a nezaměnitelnou oddělenou bytost** a vedle toho **uspokojovali potřebu symbiotického vztahu**. Ruppert takový vývoj popisuje jako spirálu otáčející se ve stále větších kruzích, kdy se střídá autonomie a symbióza. Dítě cítí vůli k autonomii a tou je podněcováno k ověřování samostatnosti v nových kontextech a vztazích a zároveň potřebuje cítit symbiózu mezi ním a rodiči, jako domácí půdu, která ho přijímá.

Z předchozího textu je patrné, že dítě je od narození symbiotickou jednotkou spolu s matkou a postupně se od ní diferencuje. Melánie Kleinová však vztah dítěte k matce vnímá problematičtěji a říká, že do jisté míry dítě matku nenávidí a v takových situacích není pevný symbiotický vztah tak zřejmý. Prostřednictvím opakovaného ujištění o matčině lásce se tato nenávisť snižuje, čímž dítě matku vnímá jako matku nenáviděnou a matku milovanou. Postupně chápe sebe i matku úplněji a dochází k integraci těchto „dvou matek“ (Sayersová, 1999).

Symbiotické vztahy v dětství můžeme rozlišit na **konstruktivní (mutualismus)** a **destruktivní (parazitismus)**. **Konstruktivní forma symbiózy** přináší zisk a pocit sounáležitosti všem zúčastněným a podporuje každého z nich v takové míře, v jaké dotyčný jedinec potřebuje. U novorozeného dítěte to pro rodiče může být už jen prostá radost z dítěte jako takového. V konstruktivní symbióze vidí každý každého takového, jaký je. Rodiče dětem neupravují vnější svět idealistickými představami a nepředestírají jim neporušený obraz jich samotných. Ukazují se jim takoví, jací skutečně jsou. Stejně tak se rodiče nesnaží dítě chránit před různými konflikty a s těmito konflikty je seznamují. Pokud však k takové ochraně dochází, vytváří rodiče dítěti tzv. „**symbiotické kokony**“, dochází ke **stagnaci vývoje** a v případě pozdějšího narušení tohoto kokonu může mít takové chování fatální následky, včetně **narušené autonomie a soběstačnosti** (Ruppert, 2011). Tuto situaci přiblížíme příkladem.

Robert, jedináček, vyrůstal pod bdělou ochranou a všemožnou péčí obou rodičů. Ve škole neměl žádné problémy, horlivě absolvoval studia, aby se pak s nemenším elánem vrhl do profesního života. Brzy vyšplhal po několika příčkách karierního žebříčku v jedné velké firmě – mimo jiné proto, že tam našel otcovského nadřízeného, který pro něj byl právě takovou oporou a podporou, jako jeho vlastní rodiče. V 25 letech neměl ještě Robert vážný zájem o vztah se ženou. Měl své rodiče, a to mu stačilo. Ale pak přišel náhlý konec. Otec znenadání zemřel a Robert upadl do těžké psychické krize. Odebral se na psychiatrickou kliniku a začal užívat psychofarmaka. Když se to dozvěděl jeho zaměstnavatel a dosavadní nadřízený navíc odešel do důchodu, dostal Robert výpověď. Po otci se tedy Robertovi zhroutila jeho druhá symbiotická opora. Tím spíše mu teď ujížděla pod nohama. Na této bolestné cestě musel Robert nakonec v psychoterapii poznat, o co se jeho rodiče snažili: chtěli spolu s ním vytvořit neporušený rodinný svět, aby v něm zapomněli na vlastní minulost. Oba rodiče byli traumatizováni a zapleteni do traumat vlastních rodičů. Robertův otec bojoval ve druhé světové válce, babička z matčiny strany odevzdala dvě děti k adopci. Rodiče chtěli Roberta uchránit přede všemi špatnými zkušenostmi, které sami jako děti prožili, a proto duševně nedospěl (Ruppert, 2011, s. 54).

Z uvedeného příkladu je zjevné, že taková symbióza není plodná a že důležitou součástí konstruktivní symbiózy je umožnit prožít změny, vývoj, chyby a rozhodovat sám za sebe. U konstruktivní symbiózy je také podstatné to, že jednotliví účastníci jsou schopni tento vztah ukončit, došel-li tam, kam měl. Příkladem může být bezkonfliktní odchod dětí od rodičů, když už jsou dospělé děti dostatečně soběstačné, nebo klidný rozchod páru, kdy už si partneři nemají

co nabídnout (Ruppert, 2011). Výsledkem rané konstruktivní symbiózy s matkou, je soběstačný jedinec, který je schopný navazovat další zdravé a autentické vztahy. Obdobné závěry nacházíme v teorii vztahové vazby (Bowlby, 2010). V opačném případě, u destruktivní symbiózy, je vývoj jedince problematičtější.

Destruktivní forma symbiózy se vyskytuje v rozmanitých podobách. Nejčastěji má však dva hlavní vzorce, podle kterého se odvíjí i další navazované vztahy. Podle **prvního vzorce** člověk chápe vztah tak, že **druhý má být takový, jakého ho právě potřebuje**. V podobě rodiče a dítěte je pak ten „silnější“ rodič a dítě by se mělo přizpůsobit dle potřeb rodiče. Následkem je dominance, utlačování a ovládnutí dítěte, což se automaticky negativně odráží na vývoji jeho individuality a autonomie. Výsledkem takového vztahu může být jedinec, který je charakterizován **druhým vzorcem**. Člověk **chápe sám sebe takového, jakého ho potřebují druzí**. Stává se přizpůsobivou, podřízenou obětí. Pokud se dítě naučí takovému vztahu v dětství, je zřejmé, že v této pozici ulpívá nezřídka až do konce života. V dospělosti často sám nevědomě takové vazby opět vyhledává a zůstává pod vlivem a vedením silnější osoby, aniž by osobní autonomie někdy dosáhl (Ruppert, 2011).

S termínem autonomie u dítěte se váže termín **pseudoautonomie**, jež se u dítěte vyvíjí při nedostatečném uspokojování symbiotických potřeb, které jsou následně potlačeny. Takové děti nemohou důvěřovat svým rodičům, nemají u nich dostatečnou emocionální základnu, prožívají vnitřní stres a těmito okolnostmi jsou nuceny si ve výsledku udržovat odstup. Na základě těchto faktů se musí dítě brzy osamostatnit, učí se být nezávislé na dospělých a snaží se vzdát jakékoli opory ze strany rodičů. Později nejsou tyto jedinci schopni přijmout pomoc ani od druhých, jelikož mají strach z obtěžování druhými jejich emocemi. Tyto lidi označuje Ruppert jako jedince s nejistou vazbou (Ruppert, 2011), čímž navazuje na teorii vztahové vazby (Bowlby, 2010).

Vývoj autonomie od symbiotického vztahu s matkou je složitým procesem, který je v průběhu ovlivněn mnoha faktory. Vedle nutnosti, aby byla tato symbióza konstruktivní, je třeba, aby bylo dítě dostatečně konfrontováno s reálným světem a zároveň dostatečně chráněno před příliš traumatizujícími zkušenostmi (Erikson, 2002).

2.2. Odlišné koncepce konstruktů autonomie

Na konstrukt autonomie je v současné době pohlíženo v mnoha kontextech a existuje řada vymezení tohoto termínu (Ježek, 2014). Hmel a Pincus (2002) provedli faktorovou analýzu patnácti různých standardizovaných škál autonomie a na základě toho vymezili tři možná pojetí autonomie. Jsou jimi autonomie jako **svrchovanost** (self-governance), autonomie jako **individuální diferenciaci a separaci** a třetím pojetím je autonomie jako **faktor zranitelnosti**. Této bakalářské práci je nejbližší pojetí autonomie jako individuální diferenciaci a separaci. V následujícím textu přiblížíme i pojetí chápající autonomii jako svrchovanost a pojetí vnímající autonomii jako faktor zranitelnosti.

Na autonomii je možné se zaměřit i v **kontextu analytického procesu**, kdy může být ovlivňována pacientova autonomie ze strany analytika. Stejně jako je dítě v dětství vázáno na tzv. rodičovský objekt, v analytickém procesu se jedinec může navázat na tzv. analytický objekt. Tomuto se věnovali například Bion a Lacan, kteří se snažili zamezit tomu, aby si jejich studenti a pacienti vytvářeli o analytikovi představy jako o jedinci, který vše ví a který má odpověď a řešení na všechny problémy. Předpokladem pro zachování autonomie pacienta je pravděpodobně spíše uznání a uvědomování si interaktivní povahy analytického procesu (s čímž Freud a jeho současníci příliš nesympatizovali), než popírání osobního vlivu analytika (Mitchell, 1997).

2.2.1. Autonomie jako svrchovanost

Autonomie pojímaná jako svrchovanost vnímá **člověka jako aktivního tvůrce** (Wiggins, 1997, in Hmel & Pincus, 2002). Člověk je schopný zvládat, ovládat (master) své okolí jako odpověď na vlastní potřebu diferenciovat se od ostatních a být nezávislý na svém okolí (Bakan, 1966, in Hmel & Pincus, 2002). Dále toto pojetí autonomie vnímá osobnost jako schopnou stanovovat cíle, schopnou být za sebe zodpovědný (Ježek, 2014), být suverénní, sebeovládat se, být nezávislý při utváření a vyjadřování názorů (Sýkorová, 2007), jednat sám za sebe a rozhodovat se na základě sebeuvědomění, nikoli na základě vnějších či vnitřních kontrol (Deci & Ryan, 1985 in Hmel & Pincus, 2002). Jak jsme již zmínili, Wiggins (1997, in Hmel & Pincus, 2002) chápe člověka jednajícího autonomně jako aktivního jedince a jako opak vnímá

pasivitu. Proto popsal, že schopnost autonomie by mohla být popsána jako kontinuum od naprosté schopnosti autonomie (agency) po úplnou pasivitu.

V konceptu autonomie pojímané jako svrchovanost sledujeme paralely s prvky Piagetovy teorie morálního vývoje v dětství. Ta charakterizuje vývoj od **morální heteronomie**, kdy dítě přijímá a následuje zákony a povinnosti uložené osobou z vnějšku, k **morální autonomii**, kdy začíná být dítě „svým pánem“ a samo je schopno si ukládat zákony, které pak i následuje. Piaget tento vývoj rozdělil na tři fáze. U dětí předškolního věku a často i dětí nižších stupňů základní školy předpokládá heteronomní morálku, která je závislá na nařízeních a povinnostech stanovených rodiči a učiteli. V období 6-7 let se morálka mění na autonomní, dítě je schopno uznávat určité jednání za správné či nesprávné bez potřeby autority, ale toto uznání za špatné či dobré platí neomezeně, bez výjimek, na všechny lidi a všechny okolnosti stejně. Kolem 11-12 let se autonomní morálka začíná formovat do konečné podoby, kdy je dítě v otázce morálky nezávislé na vnější autoritě a zároveň je schopno přihlížet k motivům jednání a neklasifikovat všechny činy podle jednoho metru (Langmeier & Krejčířová, 1998). Můžeme tedy říci, že dítě v tomto stádiu dosáhlo z pohledu morálky autonomie. Americký psycholog Lawrence Kohlberg na tuto Piagetovu práci navázal a určil tři úrovně morálky, přičemž každá má dvě další stádia. Těmito úrovněmi jsou předkonvenční, konvenční a postkonvenční morálka (Atkinson et. al., 2012) a jsou v podstatě obdobou k Piagetovo pojetí. Stejně jako v Piagetově teorii by dítě mělo v nejvyšší úrovni dosáhnout morální autonomie.

2.2.2. Autonomie jako faktor zranitelnosti

Pojetí autonomie jako faktor zranitelnosti naráží na zmíněný americký sen ideálního jedince tzv. „self-made man“. Chápe **vysokou autonomii jako rizikovou** pro jedince ve smyslu příliš vysokého výkonu, svobody, či individuality. To může být pro člověka náročně zvládnutelné a může se to negativně odrážet ve všech stránkách lidského bytí (Ježek, 2014). Podobně se vyjadřuje Banks (2011), který popisuje negativní důsledky příliš vysoké autonomie. Člověk je podle něj společenským tvorem a příliš vysoké nasazení, smysl pro výkon a individualitu může mít destruktivní následky v oblasti vztahů a psychického i fyzického zdraví.

2.2.3. Autonomie jako individuální diferenciaci a separaci

Autonomii jako separaci popisuje hlavně vývojová psychologie, která v tomto směru sleduje **kritická období v dětství**, která jsou **pro vznik autonomie důležitá**, a zaměřuje se na **faktory**, které mohou **vývoj autonomie** nějakým způsobem **poznámenat**. Do určité míry je toto pojetí podobné pojetí autonomie jako svrchovanosti. I u autonomie vnímané jako individuální diferenciaci a separaci by mělo dítě dosáhnout autonomie, která je popsána v pojetí autonomie jako svrchovanosti. Hlavní rozdíl v těchto pojetích vidíme ve faktu, že autonomie jako diferenciaci a separaci se zaměřuje na **rozpory a ztráty, které s sebou vznik a vývoj potřeby autonomie nese**. Na jedné straně se vyvíjí autonomie, na druhé straně může být separaci od rodičů či záporná reakce okolí na vznikající potřebu volby a samosprávy vnímána negativně.

Jak je zmíněno výše, u autonomie pojímané jako svrchovanost vnímá Wiggins jako opak autonomie pasivity. Můžeme říci, že autonomie jako individuální diferenciaci a separaci je více vázána na vztah. V tomto pojetí by **opakem autonomie** mohla být **závislost** (dítěte na rodičích) nebo **symbióza**, jak ji vnímá Ruppert (2011). Symbiózu popisuje jako vzájemnou užitečnost. Původně tento pojem vychází z řečtiny a doslovně je překládán jako soužití. V biologii je to soužití dvou rostlin či živočichů, v psychologii se to týká dvou a více jedinců, přičemž nejčastěji se tento pojem v psychologii užívá pravděpodobně při popisu vztahu dítěte a rodičů.

Člověk během života může prožívat období, kdy vnímá jak potřebu autonomie, tak potřebu symbiózy. Symbióza a autonomie jsou dva póly a každý člověk se na základě jeho osobnostních charakteristik a prožitků v životě vyskytuje na určitém bodě mezi těmito dvěma póly. V určitých meznících života, kdy si jedinec není jistý tím, co vlastně chce volit, zda autonomii, nebo symbiózu, může mezi těmito dvěma póly oscilovat. Příkladem může být rozchod dvou lidí, kteří vedle sebe již nejsou schopni žít, mohou se mít méně rádi, chtějí žít sami (pocítují potřebu autonomie), ale zároveň touží být spolu (cítí potřebu symbiózy), ačkoli se mohou více nenávidět než milovat. Nebo jiná situace, kdy „děti“ v dospělosti opouští dům svých rodičů a na jednu stranu cítí potřebu autonomie a osamostatnění a na straně druhé cítí potřebu symbiózy (nejpravděpodobněji s matkou) a nejsou schopni dům opustit. Stejně tak to může být naopak, že rodiče nejsou schopni své děti z domu propustit (Ruppert, 2011).

K pojetí autonomie jako diferenciaci a separaci řadíme Sigmunda Freuda, který má

určitou spojitost se školami objektních vztahů, jelikož vycházely právě z psychoanalýzy. Dále je také pro vývoj autonomie stěžejní Freudovo anální stádium psychosexuálního vývoje. Na Freuda částečně navazuje Erikson jeho teorií Osm věků člověka. Eriksonův výklad úlohy dítěte v období konfliktu autonomie a studu je pojímán podobným způsobem, jako Freudem popsané anální stádium psychosexuálního vývoje. V neposlední řadě uvádíme představitele Americké a Britské školy objektních vztahů, kteří řešili rané vazby dítěte na objekt (kterým je pečující osoba) a případnou diferenciaci dítěte od tohoto objektu, což souvisí s následným vznikem autonomie.

Prvním člověkem, který užil pojem **objekt**, byl **Sigmund Freud** roku 1905 a označoval jím pečujícího rodiče z pohledu dítěte nebo sexuálního partnera z pohledu dospělého člověka (Plháková, 1998). Na Freudovy myšlenky navázali představitelé objektních škol (Britské a Americké) a na jejich základě vytvořili teorii objektních vztahů. Teorie objektních vztahů je založena na zkoumání vývoje jedince v kontextu vztahů, které navazuje se svým okolím a na tom, jak tyto vztahy determinují jeho intrapsychické struktury. Styčnými pojmy teorie objektních vztahů jsou introjekce vs. projekce, internalizující vs. externalizující vztahy a **připoutanost vs. separace** (Boleloucký, Plevová & Smulevič, 1993), což je stěžejní téma autonomie vnímané jako individuální diferenciaci a separace.

Freudovo **anální stádium psychosexuálního vývoje** je mezníkem, kdy o sobě dítě **začíná** v určitých ohledech **rozhodovat samo**. Právě podle Freudovy teorie se dítě učí zdržovat a vyprazdňovat stolicí (Říčan, 2010). Učí se v tomto věku sebeobsluze, osobní hygieně a tyto návyky souvisí s **volným ovládním** (Šimíčková-Čížková et. al, 2008). Dítě se v tomto pohledu **učí nezávislosti a svobody volby**, která je součástí autonomie. V tomto pojetí bychom mohli takový vývoj autonomie řadit ke koncepci autonomie jako svrchovanosti. Ovšem během výchovy se dítě může setkat s očekáváním dospělých, že akt zdržování a uvolňování stolice bude řízen jimi, že to bude probíhat v daný čas a na daném místě. To dítě může vnímat jako narušení své vyvíjející se potřeby autonomie a může naopak stolicí zdržovat neúměrně dlouho, či ji natruc vypouštět v nejméně vhodnou dobu (Říčan, 2010). Takovým způsobem pak může být vznik autonomie chápán jako diferenciaci a separace.

Erikson určitým způsobem přebíral původní Freudovu koncepci psychosexuálního vývoje, a tak se **druhé stádium autonomie** jeho Teorie osmi věků člověka částečně schází s Freudovo anální fází. Upozornil však, že autonomie, kterou si dítě v tomto věku osvojuje, je

svobodou primárně sám k sobě, ke svému tělu (Říčan, 2010). V tomto období je nutné, aby dítě cítilo **pevnou a ujišťující vnější kontrolu**, která **akceptuje novou potřebu dítěte o sobě rozhodovat a zároveň ho chrání před zkušenostmi studu**, které by mohly vzniknout přílišným a nekontrolovaným experimentováním. Je tedy třeba, aby rodič na jedné straně uznával projevenou potřebu autonomie a vedle toho byl partnerem dítěte, který ho chrání od nadbytečných pochyb a studu, které by mohly vznik autonomie negativně ovlivnit (Erikson, 2002).

Margaret Mahlerová popsala **čtyři fáze objektivních vztahů**. Jsou jimi fáze normálního autismu, symbiózy, separace (individuace) a poslední fáze ukončeného plného vztahu k objektu (Mahlerová, Pine & Bergmanová, 2006; Boleloucký et. al., 1993). Dále zkoumala problémy vývoje dítěte především v době, kdy dítě potřebuje cítit symbiózu a v době, kdy dítě zkouší praktikovat **fázi diference-separace**, při níž se vyvíjí identita a autonomie jedince. **Problémem** zde může být **nedostatečné uspokojování potřeby symbiózy**, či **nedostatek emočních a přijímajících odpovědí** v návaznosti na pokusy o diferenciaci a separaci. Tím je narušen vztah self a objektu a je ohrožen zdravý vývoj autonomie. Uvádí, že ve znovusbližovací subfázi některé matky reagují na návrat dítěte uzavřením se do sebe, či agresí, což způsobuje, že na jednu stranu chce dítě cítit symbiózu s matkou jako objektem a na druhou stranu má z této symbiózy hrůzu (Fonagy & Target, 2005). Na to navazuje **Masterson** myšlenkou, že dítě se může v takovém případě snažit o separaci od takového agresivního či uzavřeného objektu. V takovém případě si ale může matka z osobních patologických důvodů přát, aby na ní dítě zůstalo navázané v původním symbiotickém vztahu. To dítěti znesnadňuje oddělení se od objektu a později se to může v dospělém životě projevovat jako neschopnost se separovat od jiných objektů (od partnerů, psychologů) a žít samostatný, autonomní a nezávislý život (Masterson, 1985, in Fonagy & Target, 2005).

Margaret Mahlerová ovlivnila **Otto Kernberga**, který prošel kleiniánským výcvikem a zabýval se hlavně egopsychologií. Kernberg vytvořil vývojovou teorii obsahující **pět vývojových fází**, během kterých dítě dochází od symbiotického vztahu v prvním stádiu, kdy jsou reprezentace self a objektu neoddělené, po poslední stádium, ve kterém nastává integrace ega a superega a dobře integrované obrazy objektů umožňují snadnou interakci s okolním světem (Fonagy & Target, 2005). Jiné zdroje (Boleloucký et. al., 1993) uvádějí **čtyři vývojové fáze**, přičemž třetí fáze je pro zdravý vývoj autonomie stěžejní. Opět je první stádium, které trvá

přibližně měsíc po porodu, charakterizováno nediferenciováním vztahem dítěte k matce. Druhá fáze je obdobím, kdy dítě rozlišuje dobrou (uspokojující) a špatnou reprezentaci komplexu, v němž zahrnuje sebe a objekt. Ve **třetí fázi** dochází k diferenciaci, kdy nastává první **diferenciace sebe od objektu**. Tato fáze je **paralelou Mahlerové fáze diferenciace-separace** a je popisována jako kritická z hlediska následného vývoje. Neproběhne-li zdárně, může u dítěte a později u dospělého jedince přetrvávat **chronická závislost na objektu**, což může automaticky poznamenat schopnost být autonomní a nezávislou bytostí. Poslední fáze vyskytující se od jednoho roku asi do roku a půl je specifická pro integraci dobrých i špatných zobrazení sebe do jednotného sebepojetí. Vedle toho se integruje dobré i špatné zobrazení matky do jednotného objektu.

Na Mahlerovou a Kernberga (mimo ně také na Kohuta a Maymana) navázal **Jeffrey Urist**, který na základě poznatků o objektních vztazích vytvořil námi používanou **Škálu oboustranné autonomie**. Ta je koncipována tak, aby se primárně zaměřila na **vývojovou zralost** zmíněné fáze „**diferenciace – separace**“. Sekundárně sleduje stupeň zlovolné kontroly, ovládnutí a vyváženost mezi objekty, což ukazuje, nakolik jsou vztahy reciproční a oboustranně prospěšné a nakolik jsou destruktivní a nebezpečné (Fowler & Erdberg, 2006).

Posledním představitelem objektních vztahů, kterého zmiňujeme, je **Donald W. Winnicott**, který popisuje tzv. „**přechodové (tranzitorní) objekty**“. Jako přechodové objekty označuje věci, ke kterým si dítě vytváří určitý vztah a někdy mohou být dítěti dočasnou náhradou za matku. Osud těchto věcí je ovlivněn dítětem a je to vlastně **jedna z prvních možností dítěte nějakou věc ovládat**, rozhodovat o ní a o dění okolo sebe a být určitým způsobem autonomní bytostí (Winnicott, 1998).

Je zřejmé, že podstatou člověka jako společenského tvora, není dosažení absolutní formy autonomie. Člověk se pravděpodobně během celého života ocitá někde mezi prahem absolutní autonomie a prahem absolutní symbiózy. Autonomii jednak ovlivňují vztahy, ve kterých se ocitáme, ale také instituce a sociální, právní, či politický kontext, který naši autonomii formuje do jistých mezí.

Vývoj autonomie není patrně nikdy ukončen, člověk se dostává stále do nových vazeb s novými lidmi rozdílných charakteristik a neustále si hledá určité postavení vůči těmto lidem. Stejně tak se s jinými lidmi rozchází, čímž se přerušují staré symbiotické vazby a určitá autonomie se tímto přerušením opět nachází.

3. PROJEKTIVNÍ METODY

3.1. Vymezení pojmů projekce a projektivní metody

Pojem **projekce**, z latinského **proiectare** znamená doslova „**nechat vystoupit**“ a do odborné terminologie ho zavedl roku 1895 Sigmund Freud (Benesch, 1997), který ho v původním slova smyslu definoval jako **potlačované psychické obsahy, které se manifestují v činnostech či sděleních**. Dvěma základními rysy tohoto konceptu bylo, že proces projekce je **nevědomý** a že je to **obraný mechanismus vyvolaný intrapsychickým konfliktem**. Freud posléze popsal i další interpretaci projekce, kde ji nevnímá jako obranný mechanismus (Vass, 2013). Později byl tento termín interpretován dalšími autory. V jednom referátu zaznělo, že Freudovo pojmu projekce se dostalo více interpretací, než úsměvu Mony Lisý (Murstein & Pryer, 1959 in Benesch, 1997). Sillamy (2001, s. 161) popisuje projekci jako „*obraný mechanismus já spočívající v nevědomém přisuzování svých vlastních pudů, myšlenek, úmyslů a vnitřních konfliktů druhým osobám a obecněji ve vnímání těchto pudů, myšlenek a konfliktů, jako by byly ve vnějším světě.*“. Vnímá projekci jako obranný mechanismus fungující i u duševně zdravých jedinců, prostřednictvím kterého se vědomí osvobozuje od nesnesitelných emocí. V oblasti patologie však funguje projekce mimo kontrolu vědomí a může se podílet na vzniku bludů a halucinací. Projekce se vztahuje **primárně k vlastnostem a pohnutkám, které člověk vnímá jako negativní**, nechce se s nimi ztotožňovat a tak je vytěsňuje a poté dochází k projekci těchto vlastností, pohnutek a přání do druhých osob (Hyhlík & Nakonečný, 1977). Díky tomu, že člověk své **pohnutky a motivy promítne do jiné osoby**, se **zbavuje úzkosti a tenze**, kterou mu taková vlastní motivace či pohnutka přináší (Nakonečný, 2013).

Mezi obranné mechanismy řadíme také **popření** (Freud, 2006), které s procesem projekce souvisí. **Projekce** vzniká jako **náhražka** v případě **nedostatečného popření nevědomého impulsu či přání** a následně jedinec vidí své potlačené pudové impulzy v projevech druhých osob. Tohoto mechanismu se poté využívá v psychodiagnostice v projektivních metodách (Geist, 2000).

Pojem **projekční technika** užil prvně K. L. Frank (1939, in Hyhlík & Nakonečný, 1977). Projektivní metody definuje Hartl (2004, s. 202) jako testovou metodu „*odhalující vnitřní stavy člověka tím, že do určité situace nebo na určité podněty vyšetřovaný jedinec přenáší*

vlastní motivy, přání, emoce, jako je tomu u doplňování nedokončených vět, výkladu neurčitých skvrn, či obrázků“. Čím jasnější v projektivním testu daný objekt je (ať už na kresbě či skvrně), tím menší roli hrají neuvědomované obsahy daného člověka. To platí i naopak, čím nejasnější obrázek či skvrna je, tím více se v materiálu projevuje psychika zkoumané osoby (Sillamy, 2001).

Morávek (1991) popsal **sedm znaků projektivních metod**. Jsou jimi:

1. Podněty jsou minimálně strukturované a významově neurčité, na rozdíl od ostatních testových metod, kde jsou podněty strukturovány co nejvíce.
2. Zkoumaný jedinec nemá přesně vyhraněný rozsah odpovědí a naopak je k dispozici poměrně široká škála možných reakcí.
3. Odpovědi nejsou charakterizovány jako dobré či špatné. Zkoumaný jedinec si není vědom, jakým způsobem a podle jakých měřítek budou jeho odpovědi hodnoceny.
4. Pozornost se věnuje jak konečnému produktu řešené situace, tak i procesu řešení problému a vytváření odpovědí, na rozdíl od ostatních testových metod, kde se často klade největší důraz na výsledek.
5. Zájem je zaměřen na podvědomé a latentní obsahy psychiky, na které jsou tyto metody velmi citlivé.
6. Projektivní metody sledují celkový obraz osobnosti, spíše než jednotlivé rysy.
7. Výsledné produkce mohou být velmi bohaté, poskytují široké možnosti interpretace a předpokládají velmi dobrý usuzovací proces výzkumníka.

Výše popsané znaky projektivních metod jsou nejvíce zjevné, porovnáváme-li je z jinými druhy metod (Morávek, 1991).

Murstein a Preyer (1959, in Morávek, 1991) popsali v souvislosti s projektivními metodami **čtyři typy projekce**:

1. **Klasická projekce**: Je klasickým psychoanalytickým pojetím obranného mechanismu, kdy se jedinec zbavuje ohrožujících obsahů podvědomí tím, že své nežádoucí vlastnosti percipuje do okolí.
2. **Atributivní projekce**: Charakterizuje připisování svých citů, motivů a chování druhým lidem, přičemž funkce není vyloženě obranná. Může jít i o pozitivní charakteristiky, lidé často mohou v ostatních jednoduše vidět své rysy a pohnutky.

3. Autistická projekce: Tyto projekce souvisí s uspokojením či neuspokojením vlastních potřeb. Člověk poté může mít na základě narušení vnitřního stavu i deformované vnímání vnější skutečnosti a vidí v objektech motivy z oblastí, ve kterých strádá. Hladový člověk například vidí jídlo, ospalý člověk popisuje motivy spánku a podobně.

4. Racionalizující projekce: Je blízká klasické projekci, kdy si člověk není vědom procesu projekce jako takového, ale uvědomuje si své chování a snaží se ho racionalizovat a ospravedlnit.

U projektivních metod se pravděpodobně uplatňují nejvíce atributivní a autistická projekce. (Morávek, 1991)

Projektivní metody mají v psychodiagnostice velký potenciál, ale vedle toho i velká rizika. Vyhodnocování může být zatíženo intuicí člověka, který metodu používá, či jeho vlastními projekcemi. Otázkou také je, zda se dá vždy skutečně zjistit, kdy k projekci došlo a kdy nikoli (Nakonečný, 2013).

Nejnámějšími projektivními metodami jsou Rorschachova metoda, Murrayův tematický apercepční test (Sillamy, 2001) či Warteggův kresebný text (Nakonečný, 2013).

V této bakalářské práci byla využita k získávání dat Rorschachova metoda, která je charakterizována v empirické části práce.

3.2. Škála oboustranné autonomie

K interpretaci výsledků Rorschachovy metody existují mimo klasické skórování, kterým je Bohmův systém, Exnerův systém a Rorschach Performance Assessment System (R-PAS) (Svoboda, 2013) i další specifické škály, sloužící k obsažení různých oblastí lidské psychiky. V této bakalářské práci je užita pro sledování míry oboustranné autonomie Škála oboustranné autonomie.

Škálu oboustranné autonomie, v originálu **Mutuality of Autonomy Scale**, vytvořil roku 1977 Jeffrey Urist. Škála má psychodynamický základ a využívá se k **měření vývojové zralosti vnitřních reprezentací diferenciací self od druhých lidí**, což je velmi blízké konceptu objektivních vztahů (Meyer, Viglione, Mihura, Erard & Erdberg, 2011). Škála se projevila jako velmi slibný index zralosti interpersonálních vztahů a má širokou klinickou a empirickou podporu (Fowler & Erdberg, 2006).

Uristova škála oboustranné autonomie, zkratkou MA, dříve zkracována také jako MOA, MAS (Meyer et. al, 2001), či MOAS (Václavík & Ženatý, 2006), má sedm stupňů, přičemž při skórování jsou odpovědi bodovány body 1-7 (Tab. č. 1). Odpověď v ROR se podle škály skóruje vždy, objeví-li se nějaká interakce dvou živých či neživých objektů. Interakci skórujeme i v případě, že není ve výpovědi explicitně vyjádřena, ale z podstaty odpovědi je zřejmá. Škála je seřazena od nejvyšší akceptace autonomie a zralých vztahů po absolutní narušování a destrukci autonomie druhého objektu. Při skórování se počítá index MOA-R, který udává celkový počet skóru MOA v protokolu ROR, frekvenci a četnost. Dále se sčítají všechny hodnoty MOA, což je označováno, jako MOA-Sum. Průměrnou hodnotu (MOA-mean) počítáme vydělením MOA-Sum/MOA-R. Dále zaznamenáváme nejvyšší (MOA-high) a nejnižší (MOA-low) hodnotu v protokolu. V případě výskytu odpovědí v hodnotách 5,6,7 uvádíme patologický skór MOA-path, který je uveden jako frekvence odpovědí v těchto bodech (Urist, 1977).

V případě, že se v odpovědi vyskytne zároveň více možných interakcí, skórujeme vždy tu s vyšší bodovou hodnotou (Seitl, osobní sdělení 19. listopadu 2014). Pokud by bylo tedy v jedné odpovědi zjevné například Reflexe, zrcadlení (4 body) a zároveň Magická kontrola (5 bodů), skórujeme odpověď pěti body.

Tab. č. 1: Kritéria škály MOA

Typ interakce	Charakteristika	Body
Reciprocita, oboustrannost	Objekty jsou ve vzájemném vztahu, který respektuje autonomii a individualitu obou. V odpovědi je zjevné, že postavy jsou oddělené a zároveň jsou spolu ve vztahu, který vyjadřuje pocit oboustrannosti. Př: „Dva medvědi si připíjejí, ťukají si skleničkami.“	1
Prostá interakce	Postavy jsou viděny v zapojení do určitého vztahu nebo paralelní aktivity. Chybí důraz nebo upozornění na oboustrannost nebo nějaký znak toho, že tento vztah je výsledkem vzájemné dohody. Př: „Dvě ženy perou prádlo.“	2
Závislost objektů	Objekty jsou na sobě vzájemně závislé, mohou se opírat, ležet na sobě, je zjevná potřeba vnější podpory či vedení. Př.: „Dvě zvířata – snaží se zvednout ze země, vzájemně se podpírají.“	3
Reflexe, zrcadlení	Objekt viděn jako odraz, stín, otisk, stopa či zrcadlový odraz jiného objektu. Stabilita objektu existuje pouze v závislosti na existenci prvního objektu. Příkladem jsou různé stíny, stopy, otisky apod.	4
Magická kontrola	Mezi objekty je nevyvážený vztah. Jeden objekt může kontrolovat, ovládat, ovlivňovat či očarovat druhý. Jedna postava je viděna jako mocná/bezmocná a druhá ovlivňovaná/ovládající. Př: „Dvě nadpřirozené bytosti unášejí nějakou ženu do pekla.“	5
Donucování, násilí	Je zde výrazná nevyváženost v oboustrannosti vztahu mezi objekty a zároveň je jednomu z objektů výrazně narušována autonomie v destruktivních termínech. Jeden z objektů je mučen, ničen, rdoušen. Zisk jednoho objektu způsobuje oslabení či destrukci druhého objektu. Př: „Orel a jeho oběť, trhá z ní maso.“	6
Obklopení, Inkorporace, včlenění	Objekt naprosto ztrácí svou autonomii, je požírán, pohlcen či přemožen silami, které jsou mimo jeho kontrolu. Př: „Tyto zelené se snaží zcela pohltit tyto oranžové bytosti.“	7

Zpravováno podle Polák, 2006

Vedle této klasické sedmibodové škály existuje zkrácená verze z roku 2001 (Holaday & Sparks, 2001 in Lečbych, 2013), která má dva možné skóry, kterými jsou MAH (MA Health) a MAP (MA Pathology).

MAH je obdobou prvního stupně (Reciprocita, oboustrannost) v Uristově škále. Skórují se odpovědi, ve kterých je popisována reciproční interakce, osoby (objekty) jsou nezávislé, je předpoklad, že obě osoby (objekty) souhlasí s danou interakcí (Lečbych, 2013) a oba objekty musí být viděny na kartě a explicitně zmíněny (Meyer et. al., 2011). MAP je patologický skór a je zaznamenáván u odpovědí, kde je explicitně nebo implicitně vyjádřen destruktivní vztah jednoho objektu k druhému nebo jeden objekt záměrně ohrožuje autonomii a integritu druhého objektu. Obvykle se v těchto vztazích vyskytuje dominance, agrese, či poškozování. Aby odpověď mohla být kódována jako MAP, je nutná převaha jedné strany, či nějaké poškození. Pokud by například byli na tabuli viděni dva medvědi, kteří spolu bojují, ale není zmíněna převaha jednoho z nich, či nějaké poranění, nelze tuto odpověď skórovat jako MAP. Stejně jako u sedmibodové škály, i zde se skórují i vztahy, které nejsou explicitně řečeny, ale z podstaty odpovědi jsou zjevné (Meyer et. al., 2011). Příkladem může být odpověď „Toto je rozjeté zvíře.“. V odpovědi není zmíněn jiný objekt, než zvíře, ale je zřejmé, že zvíře muselo být něčím přejeté. MAP koresponduje s 5. 6. a 7. úrovní původní Uristovy škály (Lečbych, 2013).

Výsledkem této redukované škály je index proporce patologických vztahů (MAP proportion), který je udáván jako podíl součtu skóru MAP ku celkovému počtu odpovědí, které jsou v rámci MA skórovány $[MAP/(MAP+MAH)]$ (Lečbych, 2013). Stejně jako u sedmibodové škály, v případě, že se v jedné odpovědi objeví MAH i MAP, zaznamenáváme „nižší“ skór, kterým je MAP (Meyer et. al., 2011). Vysoké skóre v této škále vypovídá o patologii v objektních vztazích, jedinci mají problém navazovat interakce s druhými lidmi zralým způsobem a udržovat autonomní a oboustranné vztahy (Lečbych, 2013).

V Rorschachově metodě se mimo Uristovy škály oboustranné autonomie užívají i další specifické škály, posuzující vztahy. Patří mezi ně Škála borderline mezilidských vztahů, která slouží k posuzování primitivních vzorců vztahování se k druhým. Dále Škála orální závislosti (ROD) sledující tzv. orálně závislé rysy osobnosti či Koncept falešného Self, což je škála sledující fenomény falešného já, které se vyskytují jako obranná struktura chránící pravé self před vnějším ohrožením (Lečbych, 2013). Dále existuje Lernerova škála obran posuzující obranné reakce charakteristické pro nižší úroveň obranných mechanismů, Škála tématu

separace-individuace či Škála vývojové úrovně objektivních vztahů, která se užívá k posouzení vývojové zralosti objektivních vztahů a využívá se hlavně u dětské populace (Polák, 2006).

4. PROVEDENÉ VÝZKUMY

V našich oblastech pravděpodobně nebyl proveden výzkum, který by byl zaměřen přímo na vztah emoční empatie a oboustranné autonomie. Dostupné výzkumy týkající se autonomie a empatie se zaměřují převážně na empatii ve zdravotnictví, v souvislosti se sníženou možností autonomie pacienta, což není pro tuto práci relevantní. Zaměříme se tedy v této kapitole na druhý sledovaný vztah, kterým je vztah empatie a rodu a vztah autonomie a rodu, čemuž se už věnovalo znatelně více autorů.

4.1. Výzkumy zaměřené na vztah emoční empatie a rodu

Vztah emoční empatie a rodu byl součástí rozsáhlejšího výzkumu H. Zášková, která se touto studií, provedenou roku 2007, snažila mimo jiné ověřit očekávání, že ženy disponují vyšší mírou emoční empatie než muži. Výběrovým vzorkem bylo 1047 respondentů, jimiž byli studenti šesti fakult v České Republice. K analýze dat bylo po vyřazení neplatných dotazníků využito dat 828 studentů. Výběrový soubor čítal 688 dívek a 130 chlapců. Ke zhodnocení míry emoční empatie byl využit dotazník EES (A Multi-dimensional Scale of Emotional Emathy for Adolescents and Adults). Závěrem bylo, že rozdíly v míře emoční empatie mezi muži a ženami byly statisticky významné na hladině $\alpha = 0,01$. Byl tedy potvrzen předpoklad, že ženy skórují v míře emoční empatie výše než muži (Mlčák & Zášková, 2009).

Na druhém místě bychom zde rádi uvedli studii, v rámci které byl vytvořen dotazník EES, který jsme v empirické části práce využili ke sběru dat a v němž se autoři mimo jiné také věnovali právě vztahu emoční empatie a rodu. V tomto výzkumu se Caruso a Meyer zaměřovali na několik hlavních okruhů, které se snažili prostřednictvím zmíněné škály prozkoumat či potvrdit. Těmito okruhy bylo zkoumáno zda: a) je test reliabilní, b) je stupnice multifaktoriální c) existují rozdíly ve schopnosti empaticky reagovat na základě pohlaví a zda v ní ženy předčí muže, d) se empatie mění s věkem a e) tato škála koreluje s jinými osobnostními

sebehodnotícími dotazníky. Aby se snížilo riziko zkreslení, bylo do dotazníku zahrnuto šest záporně formulovaných položek, například „Snadno se nerozpláču.“. V této studii zkoumali celkový počet 793 osob, 503 dospělých jedinců ve věku 17-70 let a 290 adolescentů ve věku 11-18 let. Výsledkem studie byla zjištění, že tato škála je skutečně multifaktoriální, že ženy se od mužů ve schopnosti empatie liší a podle předpokladů je u žen empatie vyšší. Dále bylo vyzkoumáno, že empatie se v dospívání mírně zvýší, ale u dospělých jedinců nebyl zaznamenán výrazný vliv věku na empatii. Co se týče korelace s jinými sebehodnotícími dotazníky, je z výsledků studie zjevné, že empatie souvisí s uměleckými schopnostmi, sociálními aspekty života, či podpůrnou výchovou (Caruso & Meyer, 1998).

4.2. Výzkumy zaměřené na vztah oboustranné autonomie a rodu

Vztahu autonomie - sounáležitosti (autonomy - connectedness) a rodu, se věnovali například Bekker a Assen (2008), kteří provedli studii, ve které tuto souvislost sledovali. Autonomie – sounáležitost je podobná našemu pojetí oboustranné autonomie. Stejně jako oboustranná autonomie, autonomie – sounáležitost zachycuje jak vnímání vlastní autonomie, tak respektování a akceptování autonomie druhého jedince.

Bekker a Assen (2008) se snažili objasnit, do jaké míry je možné vysvětlit rozdíly v míře autonomie na základě pohlaví. Významnost této studie viděli jednak ve faktu, že rozdíly v míře autonomie z hlediska autonomie nejsou dosud objasněné a zároveň v poznatku, že poruchy v osobní autonomii a sounáležitosti, mohou být jádrem další psychopatologie. Odlišnosti v patologii v oblasti autonomie a sounáležitosti vycházející z rodu by poté mohly přiblížit příčiny psychopatologických jevů, které se vztahují častěji k jednomu pohlaví (např. poruchy příjmu potravy, antisociální porucha osobnosti či úzkostné poruchy).

Autonomii - sounáležitost popsali jako potřebu a schopnost soběstačnosti jdoucí ruku v ruce s potřebou a schopností udržovat intimní vztahy a uspokojivě v nich fungovat. Tento výklad vychází z teorie objektních vztahů a teorie vztahové vazby. Člověk je z vývojového hlediska schopný dojít k této autonomii-sounáležitosti, proběhnou-li fáze podle těchto teorií zdárně (Bekker & Assen, 2008). Dítě se tedy dle objektních vztahů dobře diferencuje od objektu, aniž by byla tato diference a separace něčím v průběhu narušena a zároveň vznikne-li v dětství podle Bowlbyho teorie citové vazby tzv. bezpečná vazba (secure attachment) (Fonagy

& Target, 2005; Bowlby, 2010).

Výzkumný vzorek Bekkera a Assena tvořil tzv. CentERpanel, zahrnující 2000 domácností v Holandsku. Vzorek byl reprezentativní pro nizozemské obyvatelstvo s ohledem na pohlaví, věk, náboženství, vzdělání, bydliště, složení domácnosti a velikost domácnosti. Dotazník vyplnilo 2256 jedinců, což bylo 79% panelu. Dotazníky 52 respondentů byly vyřazeny z důvodu chybějících hodnot, nebo soustavného zaškrťování silně pozitivních či silně negativních hodnot. 52% analyzovaného vzorku respondentů byli muži, 48% byly ženy. Ke zhodnocení míry autonomie byl použit dotazník ACS-30, který je rozdělen do tří podškál, jež jsou chápány jako tři složky autonomie – sounáležitosti. Těmito škálami jsou sebeuvědomění (SA), citlivost k ostatním (SO) a schopnost řídit nové situace (CMNS). Tento koncept autonomie se nepřekrývá se Škálou oboustranné autonomie, prostřednictvím které sledujeme míru autonomie v našem výzkumu. Škála oboustranné autonomie nezahrnuje citlivost vůči druhým, ale respekt k druhým osobám. Respondenti zaznamenávali svůj postoj vůči jednotlivým výroky prostřednictvím Likertovy škály, která nabývala hodnot od jedné do pěti. Bekker a Assen si stanovili tři hypotézy, přičemž pro nás je nejpodstatnější první hypotéza, která zkoumá vztah mezi rodem a autonomií – sounáležitostí (druhá hypotéza zkoumala vztah mezi autonomií – sounáležitostí a sociodemografickými proměnnými a třetí hypotéza zachycovala vztah mezi autonomií – sounáležitostí a sociodemografickými proměnnými s ohledem na rod). Všechny hypotézy měly několik podřadných hypotéz. První, námi sledovaná hypotéza předpokládala následující:

- H1a: Ženy mají v průměru vyšší citlivost k druhým (SO), než muži.
- H1b: Muži mají v průměru vyšší sebeuvědomění (SA), než ženy.
- H1c: Muži mají v průměru vyšší schopnost řídit nové situace (CMNS), než ženy.

Výsledky ukázaly, že rod měl na citlivost vůči druhým velký vliv a H1a byla tedy přijata. U dalších výpočtů se ukázalo, že muži měli v průměru vyšší sebeuvědomění i schopnost řídit nové situace, ale oba tyto účinky na základě rodu byly malé. Zajímavé poznatky ale byly vyvozeny i na základě druhé a třetí hypotézy. Ukázalo se, že ačkoli při porovnání citlivosti k druhým (SO) mezi muži a ženami skórovaly jednoznačně výše ženy, není zřejmě rod jediným silným prediktorem vysokého skóre v této škále. V souvislosti s výškou skóre ve škále SO se mimo rod ukázaly významné faktory jako je počet dětí v domácnosti, či práce v domácnosti. Jednoznačně nelze uzavřít, zda disponují vyšší autonomií muži nebo ženy. V tomto výzkumu se autonomie

skládá ze tří různých rovnocenných oblastí, které jsou nutnými součástmi autonomie dohromady. Ačkoli tedy ženy skórují výše v oblasti citlivosti k druhým a muži skórují výše v oblastech sebeuvědomění a schopnosti řídit nové situace, není možné vyvodit jednoznačný závěr, zda schopnost autonomie – sounáležitosti převažuje u žen či u mužů (Bekker & Assen, 2008).

EMPIRICKÁ ČÁST

5. VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE A HYPOTÉZY

Emoční empatie je důležitou podmínkou pro fungování autentických vztahů a společnosti jako takové. Otázkou je, jak emoční empatie vzniká, zda je vývoj empatie ovlivnitelný, a co ji může determinovat. V této části se věnujeme zkoumání vztahu emoční empatie a oboustranné autonomie, u níž předpokládáme, že by mohla s mírou emoční empatie do určité míry souviset. Oblast emoční empatie i oblast oboustranné autonomie jsou samostatně rozpracovány mnoha autory z různých úhlů pohledu. Spojitost těchto dvou fenoménů ale významněji zpracována není. V našem prostředí neexistuje žádná studie, která by se zabývala právě vztahem emoční empatie a oboustranné autonomie, či případně nějakou podmíněností těchto jevů. Proto jsme se v empirické části práce zaměřili právě na vztah těchto dvou oblastí.

Vztah emoční empatie a oboustranné autonomie předpokládáme i proto, že v této práci nepojednáváme o autonomii vnímané jako výkonnost, vůli, určitou izolovanost vůči okolí a schopnost jednat nezávisle na okolí, což by bylo podobné zmíněnému americkému ideálu „self-made man“. Oboustrannou autonomii chápeme v rovině vztahů, čemuž je blízké spíše Kantovo pojetí. Předpokládáme, že člověk s vysokou oboustrannou autonomií by měl mít automaticky vyvinutou i určitou míru empatie, jelikož akceptace druhého a navozování recipročních, oboustranně autonomních vztahů, empatii vyžaduje.

Proto se budeme v této části věnovat porovnání míry emoční empatie a míry oboustranné autonomie a budeme sledovat, zda mezi těmito dvěma jevy existuje nějaký vztah. V návaznosti na to pozorujeme, zda v těchto vztazích hraje nějakou roli rod. Očekáváme, že v míře emoční empatie budou výše skórovat ženy, jelikož předpokládáme biologickou a sociální podmíněnost emoční empatie, což zmiňujeme i v teoretické části. Ve vztahu oboustranné autonomie a rodu očekáváme také souvislost. Tu čekáme na základě výše zmíněného předpokladu, že vysoká míra oboustranné autonomie vyžaduje určitou míru emoční empatie. Předpokládáme tedy, že stejně jako v míře emoční empatie budou v míře oboustranné autonomie výše skórovat ženy.

Pro určení stupně autonomie používáme Rorschachovu metodu. Výsledné protokoly skórujeme dle Škály oboustranné autonomie, která charakterizuje vývojovou zralost oboustranné autonomie. To poté porovnááme s výsledky sebesuzovacího dotazníku EES.

Výzkumným problémem je vztah emoční empatie a oboustranné autonomie, přičemž budeme posléze sledovat i míru empatie a míru autonomie v souvislosti s rodem.

Cíle této práce jsou následující:

1. Prozkoumat souvislost mezi mírou emoční empatie a mírou oboustranné autonomie.
2. Výsledné hodnoty emoční empatie porovnat s rodem a prozkoumat, zda zde existuje nějaký vztah.
3. Výsledné hodnoty oboustranné autonomie porovnat s rodem a prozkoumat, zda zde existuje nějaký vztah.

Na základě charakteru zkoumaných jevů jsme zvolili formulování jedné **jednostranné hypotézy o souvislosti**:

H1: Míra emoční empatie pozitivně koreluje s mírou oboustranné autonomie.

6. VÝZKUMNÝ DESIGN

6.1. Základní a výběrový soubor

Základní soubor je tvořen českou dospělou populací v produktivním věku. Výběrový soubor čítá 60 respondentů ve věku od 21 do 58 let. Respondenti pocházeli z Olomouckého, Plzeňského a Karlovarského kraje. Průměrný věk je u výběrového souboru 38,5 let, medián 38 let a modus 48 let. Věkové rozpětí je 37 let.

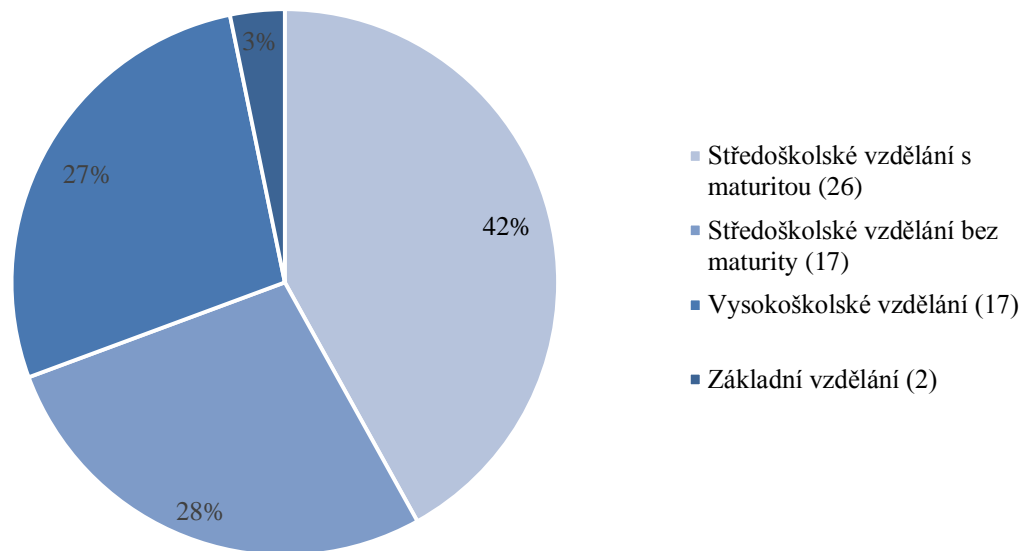
Respondenti byli osloveni v rámci širšího výzkumu, o němž se blíže zmiňujeme v kapitole 6.3. Sběr dat.

Ve výběrovém vzorku bylo z hlediska vzdělání nejvíce zastoupené středoškolské vzdělání s maturitou, následovalo středoškolské vzdělání bez maturity, vysokoškolské vzdělání a poslední bylo základní vzdělání.

Tab. č. 2 Charakteristiky výběrového souboru

Pohlaví	Počet	%	Průměrný věk	SD
Ženy	34	56,60 %	38,70	±10,09
Muži	26	43,40 %	38,20	±10,79
Celý soubor	60	100 %	38,50	±10,31

Graf č. 1 Vzdělání respondentů ve výběrovém souboru

6.2. Metody

Použitými metodami byl sebesuzovací dotazník EES a projektivní metoda Rorschachův test. V následujícím textu přiblížíme charakteristiky a administraci těchto metod.

6.2.1. Dotazník EES

První metodou, kterou v rámci empirické části uvedeme, je dotazník EES (**A Multi-dimensional Scale of Emotional Empathy for Adolescents and Adults**), který byl vydán roku 1998 Davidem R. Carusem a Johnem D. Mayerem. Dotazník EES vznikl jako výsledek studie, jejímž cílem bylo vyvinutí mnohostranného měřítka emoční empatie pro adolescenty a dospělé. Zároveň zde byla snaha o to, aby měřil různé faktory pouze emoční, nikoli kognitivní empatie (Caruso & Meyer, 1998). O průběhu a závěrech této studie se zmiňujeme v teoretické části práce v kapitole 4. Provedené výzkumy.

Do češtiny nebyl dotazník oficiálně přeložen. Pro účely výzkumu, v rámci něhož byla data sbírána, byl použit dosud nepublikovaný experimentální překlad "Multi-dimenzionální dotazník emoční empatie" PhDr. Martina Seitla, PhD.

Dotazník se skládá ze třiceti položek, které jsou rozděleny do šesti škál. Respondent při vyplňování vyjadřuje svůj souhlas či nesouhlas s danými výroky prostřednictvím Likertovy stupnice od 1 do 5. Výše zmíněných šest škál měří následující faktory:

1. Empatické zarmoucení (Empathic Suffering)

První faktor je složen z osmi položek a sleduje míru zarmoucení při sledování bolesti druhých lidí či zvířat. Příkladem může být položka „Velmi mě rozčílí, když vidím, že je s malým dítětem zacházeno špatně.“

2. Pozitivní sdílení (Positive Sharing)

Faktor Positive Sharing vyjadřuje prožívání pozitivních emocí druhých lidí a zahrnuje pět položek. Příkladem je: „Když vidím druhé se usmívat, usmívám se také.“

3. Reaktivní citlivost (Responsive Crying)

Škála zachycující faktor Responsive Crying sestává ze tří položek, které sledují emocionální reakci na negativní prožitky jiných osob. Příkladem je následující položka: „Při čtení knih mě smutné pasáže rozpláčou.“

4. Emocionální zaujetí (Emotional Attention)

Čtvrtý faktor, Emotional Attention, zahrnuje čtyři položky, které měří míru pozornosti, věnované emočním projevům druhých. Příkladem je položka „Málokdy si všimnu, když jsou lidé na sebe laskaví.“

5. Soucítění (Feeling for Others)

Tento faktor je tvořen třemi položkami, zachycujícími vlastnost nechat se unášet emocemi druhých lidí. Řadíme se například položku 10 „Když je někdo smutný, jsem také smutný/á.“

6. Emoční nákaza (Emotional Contagion)

Poslední faktor má dvě položky sledující senzitivitu k emocím druhých ve smyslu emoční indukce. Příkladem je položka 17: „Když se dav kolem mě něčím nadchne, nadchnu se také.“ (Caruso & Meyer, 1998, Mlčák & Zášková, 2009).

Mimo těchto šesti faktorů měří Multidimenzionální škála emoční empatie také celkovou emoční empatii, označovanou jako **total score**, která je dána součtem dílčího skóre (Mlčák & Zášková, 2009).

Administrace testu byla provedena metodou tužka-papír v klidné samostatné místnosti. Dotazník EES v přílohách neuvádíme z důvodu, že nebyl dosud oficiálně publikován.

6.2.2. Rorschachova metoda

Rorschachova metoda (ROR) byla zveřejněna roku 1921 švýcarským psychiatrem Hermannem Rorschachem pod názvem **Psychodiagnostika** (Baštecká, 2009) a dnes je řazena mezi světově nejrozšířenější diagnostické metody (Seitl, 2012). Jen v České Republice je podle výzkumu z roku 2004 čtvrtou nejpoužívanější metodou, kdy ji uvedlo na seznam užívaných 142 psychologů z 316, kteří byli do výzkumu zapojeni. Zároveň stojí na prvním místě v užívání mezi „neintelektovými“ testy. Tři testy, které stojí na vyšších příčkách, jsou zaměřeny na inteligenci (Ravenovy progresivní matice, IST a WAIS) (Svoboda, Řehan, Vtípil, Klimusová & Humpolíček, 2004).

Princip této metody má kořeny až v renesanci, kdy převzal Leonardo da Vinci Botticelliho myšlenku, že by se malíři měli inspirovat náhodnými skvrnami (Svoboda, 2013) a v 19. století začal německý psycholog William Stern používat jako podnětový materiál fotografie mraků (Obuch & Polák, 2011).

Původně byl test Rorschachem podáván jako metoda sloužící k **teoretickému zkoumání percepce**, avšak během testování psychiatrických pacientů došel k závěru, že jde o **diagnostický test osobnosti na základě percepce** (Morávek, 1991). Dnes je Rorschachova metoda označována jako projektivní metoda, což nemusí být vždy správné označení. Řada odpovědí může být v testu bez projektivního potenciálu. I tak ale zůstávají takové odpovědi interpretačně bohatým materiálem (Seitl, 2012). Výjimečnost Rorschachovy metody spočívá v její potencionální schopnosti zachytit a zobrazit osobnost jedince v celé její komplexnosti. Díky svým možnostem, šíří uchopení a zároveň také náročnosti a komplikovaným způsobům interpretace si metoda získala jak mnoho příznivců a zastánců, tak i odpůrců a kritiků (Svoboda, 2013).

6.2.2.1. Charakteristika testu

Testový materiál je složen z deseti standardních tabulí. Na každé z těchto tabulí je relativně symetrická inkoustová skvrna, která je tvořena buď pouze achromatickými (nepestrými) barvami, nebo kombinací achromatických a chromatických (pestrých) barev. Tabule I., IV., V., VI. a VII. jsou tvořeny pouze achromatickými barvami, tabule II. a III. se skládají z achromatických barev s kombinací s červenou a tabule VIII., IX. a X. jsou vytvořeny kombinací více chromatických barev. Tabule byly vyvinuty Rorschachem a deset standardních vybral z mnoha pokusů. Tabule byly vybrány tak, aby každá měla osobitý vyzývavý charakter. Metodu je možné použít od tří let věku prakticky neomezeně (Svoboda, 2013).

6.2.2.2. Administrace testu

Jak jsme již zmínili, existuje více přístupů k administraci a vyhodnocování Rorschachovy metody. V rámci této bakalářské práce bylo během administrace postupováno v souladu s pravidly Exnerova Komprehensivního systému.

Podle Komprehensivního systému má administrace čtyři fáze: **Úvodní fáze**, při které se poskytují informace o testu a je snaha o co největší uvolnění respondenta. Následuje **Asociační fáze**, kdy respondent na základě vybidnutí administrátora volně sděluje, co na tabulích vidí. Další fází je **Fáze dotazování (inquiry)**, při kterém jedinec objasňuje své odpovědi a poslední fází je **Vyhodnocení a interpretace**, kdy se vyhodnocují odpovědi dle Exnerova systému. (Obuch & Polák, 2011). Morávek (1991) uvádí další fázi, kterou popisuje jako volitelnou, ale interpretačně přínosnou a předmětem této fáze je, že respondent vybere dvě tabule, které mu jsou nejvíce sympatické a dvě tabule, které mu jsou sympatické nejméně.

Rorschachův test byl administrován standardizovaným způsobem. Délka administrace se pohybovala v rozmezí od 45 minut do 120 minut v závislosti na délce protokolu. Před samotným testem proběhl rozhovor týkající se případné potřeby kompenzačních pomůcek (brýle aj.), zkušenosti s metodou, přiblížením metody, dostatku tekutin, či nějakých dalších potřeb. Klient by měl být uvolněný a neměl by mít pocit, že je podrobován nějaké zkoušce. Respondentovi bylo sděleno, že mu bude postupně předloženo deset tabulí, na každé je inkoustová skvrna a on sdělí, co to může být. Dále byl obeznámen s tím, že na odpověď má

času, kolik sám potřebuje. Poté byla jedinci předložena tabule v základní poloze A se stručnou instrukcí „Co to může být?“. Mimo tuto instrukci se administrátor vyjadřoval minimálně. Zbylé tabule byly uloženy tak, aby na ně respondent neviděl do doby, než mu budou předloženy. Pokud respondent u první tabule sdělil pouze jednu odpověď, byl povzbuzen k další odpovědi. Pokud ani po povzbuzení nedal další odpověď a na tabulích II., III. a IV. podal také pouze jednu odpověď, byl po IV. odpovědi opět povzbuzen k další odpovědi. Pro platnost protokolu je nutné uvést minimálně čtrnáct odpovědí. Z celkového počtu 60 respondentů bylo u dvou nutné zopakovat celou fázi dotazování, jelikož protokoly nesplňovaly minimální počet odpovědí. Po podání odpovědí na všech deset tabulí se provádí Inquiry (dotazování), které slouží k objasnění již uvedených odpovědí. Objasňuje se zejména **obsah odpovědi** (Co konkrétně respondent ve skvrně vidí?), **lokalizace objektu** (Kde se na tabuli objekt nachází?), **determinanty odpovědi** (Čím byla odpověď determinována? Co způsobuje, že proband vidí právě to, co říká?).

Znalosti o způsobu administrace, přepisu protokolů a počáteční supervize byly autorce poskytnuty PhDr. Martinem Seitlem, PhD.

6.3. Sběr dat

Data byla sbírána v rámci širšího výzkumu „**Analýza lidských pohybových odpovědí v Rorschachově metodě**“ realizovaného PhDr. Martinem Seitlem, PhD. a PhDr. Martinem Lečbychem, PhD., pod záštitou Katedry psychologie UP, do něhož byla autorka práce zapojena jako pomocná síla při sběru dat. Respondenti byli vybíráni na základě stanovených kvót (věk a vzdělání), které měly v tomto výzkumu zajistit, že výběrový soubor bude mít stejné charakteristiky a rozložení, jako populace.

Výběrový soubor byl vytvořen kombinací **metody sněhové koule, příležitostného výběru, záměrného výběru a metody výběru souboru samovýběrem**. Záměrný výběr byl použit z důvodu výše stanovených kvót, metoda samovýběrem byla realizována prostřednictvím informačního letáku, na jehož základě se mohli potencionální participanti zapojit do výzkumu, pokud splňovali požadavky týkající se věku a vzdělání, uvedené na letáku. Samovýběr byl tedy zprostředkován tímto letákem, po jehož zhlédnutí se mohli účastníci do výzkumu přihlásit. Příležitostný výběr byl volen pro svou jednoduchost a dostupnost. Příležitostný výběr je často kombinovaný právě se záměrným výběrem, jelikož bývá velmi účinný z hlediska saturace a

možnosti efektivního a rychlého kontaktování případných probandů (Miovský, 2006). Participant, kteří byli získáni těmito třemi způsoby pro nás byly z pohledu metody sněhové koule tzv. první generací účastníků výzkumu (Miovský, 2006) a právě prostřednictvím kontaktů některých z těchto lidí byli zapojeni do výzkumu další probandi. 26 respondentů bylo získáno kombinací příležitostného výběru, metodou sněhové koule a záměrného výběru a dalších 34 respondentů bylo získáno prostřednictvím záměrného výběru, metody výběru souboru samovýběrem a metodou sněhové koule.

Sběr dat probíhal od 19. 8. 2013 do 17. 6. 2014. Testování probíhalo u stolu v samostatné místnosti, přičemž administrátor s respondentem seděli přes roh stolu. Každý respondent byl v úvodu seznámený s průběhem testování a cíli výzkumu. Každý respondent vyplnil informovaný souhlas a stratifikační dotazník, následoval Rorschachův test a poté respondent vyplnil několik dotazníků, mezi nimiž byl i dotazník EES. Mimo EES byl předkládány dotazníky ICL, BIP, ECR a Ego dotazník. Na konci každého testování proběhl krátký rozhovor, kde se mohl respondent případně doptat na nejasnosti a výzkumník se ujistil, že respondent odchází v klidu.

6.4. Etické aspekty výzkumu

Každý respondent podepsal na začátku testování **Informovaný souhlas s poskytnutím údajů pro výzkumné účely v rámci psychologické diagnostiky**. Zde byl mimo jiné obeznámen s výzkumným týmem, který má přístup k výsledkům testování, byl zde informován o možnosti kdykoliv z výzkumu odstoupit a zároveň zde bylo uvedeno číslo respondenta, pod kterým byly vedeny následující diagnostické metody a informace o anonymizaci veškerých vyprodukovaných dat. S daty bylo zacházeno v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů.

Účastníky výzkumu byli dobrovolníci, jimž byla nabídnuta malá finanční odměna a výsledky jednoho z dotazníků (BIP).

6.5. Vyhodnocení dat

Odpovědi z dotazníku EES byly zaznamenány do připravené tabulky v programu

Microsoft Office Excel 2013, kde byly odpovědi automaticky vyhodnoceny. K další analýze bylo využito hodnoty „GE Scale“. Tabulka pro vyhodnocení EES byla poskytnuta PhDr. Martinem Seitlem, PhD.

Protokoly z Rorschachova testu byly převedeny do elektronického formátu a poté byly skórovány dle Škály oboustranné autonomie. Poté byl u všech respondentů sečten počet odpovědí (MOA-R) skórovaných dle MOA a bylo-li jich méně než 4, byl protokol z další analýzy odstraněn. Pro nedostatek odpovědí dle Škály oboustranné autonomie bylo vyřazeno 11 protokolů. V další analýze bylo tedy využito 49 protokolů z celkového počtu 60. Následovalo sečtení všech bodů (MOA-Sum) a vypočítání průměrů (MOA-mean). Dále byly u každého protokolu vypsány nejnižší (MOA-low) a nejvyšší (MOA-high) hodnoty, skóry označující body v úrovních vyvinuté oboustranné autonomie (MAH), patologické skóry (MOA-path) a MOA-HI, což je součet frekvence odpovědí v bodech 1 a 2.

Data byla zpracovávána anonymně, bez možnosti zpětné identifikace respondentů. Ke statistickému zpracování dat byl využit program STATISTICA 12.

7. VÝSLEDKY VÝZKUMU

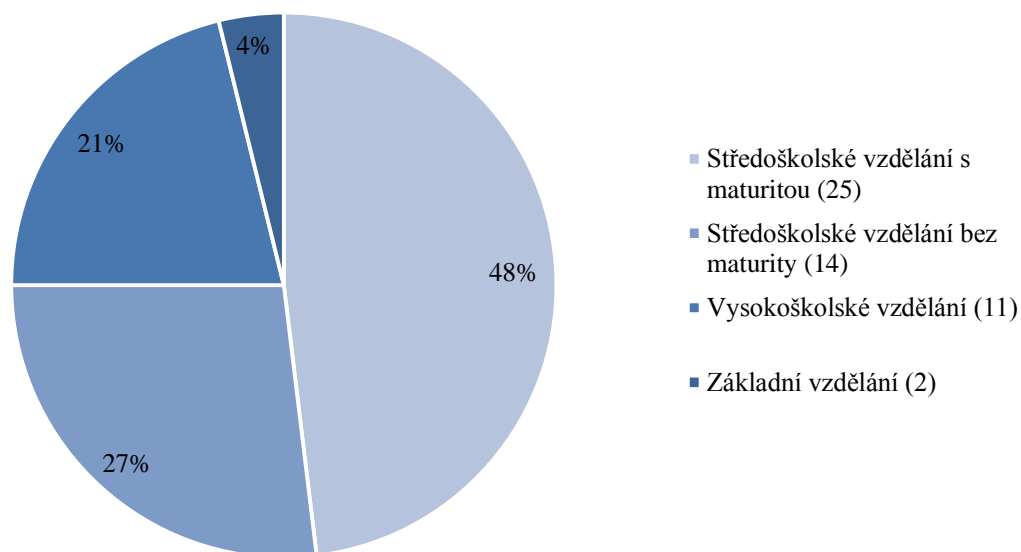
7.1. Výsledky deskriptivní statistiky

Průměrný věk výběrového souboru po vyřazení neplatných protokolů je 38,04, medián, 38 let a modus 48 let. Věkové rozpětí je 37 let.

Tab. č. 3 Charakteristiky analyzovaného vzorku

Pohlaví	Počet	%	Průměrný věk	SD
Ženy	30	61,22	38,50	±10,60
Muži	19	38,78	37,32	±10,40
Celý soubor	49	100	38,04	±10,43

Graf č. 2 Vzdělání respondentů analyzovaného souboru

Tab. č. 4 Sledované hodnoty de Škály oboustranné autonomie

Číslo respondenta	MOA-sum	MOA-mean	MOA-low	MOA-high	MAH	MAP	MOA-HI
200	7	1,75	1	3	2	0	3
201	30	3,75	2	7	0	2	2
202	14	3,50	1	5	1	2	1
203	26	2,89	1	7	3	2	5
204	32	2,91	1	6	2	3	7
205	18	2,57	1	6	1	1	5
206	32	3,56	1	7	2	4	5
207	27	3,00	1	7	2	3	6
208	8	2,00	1	3	1	0	3
209	16	2,00	1	4	3	0	6
211	24	2,67	1	6	1	1	4
212	11	2,75	1	6	1	1	3
213	24	4,00	1	7	1	3	3
216	11	2,20	2	3	0	0	4
217	7	1,75	1	2	1	0	4
219	16	2,67	1	5	3	1	3
220	16	3,20	1	6	1	2	3
222	10	2,50	2	4	0	0	3
223	10	2,50	2	3	0	0	2
224	7	1,75	1	2	1	0	4
225	21	3,50	1	6	2	3	3
226	25	3,57	1	7	1	2	4

228	12	3,00	1	6	1	1	2
230	14	2,00	1	3	1	0	6
233	8	2,00	1	3	1	0	3
235	14	2,80	1	7	1	1	4
236	29	3,63	1	7	2	4	3
237	27	3,86	1	7	1	3	4
238	17	2,13	1	3	3	0	4
239	28	3,50	1	6	1	3	4
240	17	2,13	1	6	5	1	5
241	18	2,57	1	5	1	1	4
242	30	3,75	1	7	1	3	3
243	11	2,75	1	5	1	1	2
244	6	1,50	1	2	2	0	4
245	9	2,25	1	4	2	0	2
246	17	4,25	2	7	0	2	1
247	15	1,88	1	3	3	0	6
248	18	2,25	1	3	2	0	4
249	19	2,71	1	6	2	1	3
552	44	6,29	6	7	0	7	0
553	18	4,50	2	6	0	2	1
556	19	3,17	1	5	1	2	3
558	22	3,67	1	7	1	2	2
559	22	3,67	1	7	1	2	3
561	22	3,67	1	7	1	3	3
563	9	2,25	1	3	1	0	2
564	29	3,63	2	7	0	2	3
565	17	2,83	1	4	1	0	3
průměr	18,43	2,93	1,24	5,20	1,33	1,45	3,41

7.2. Výsledky konfirmační statistiky

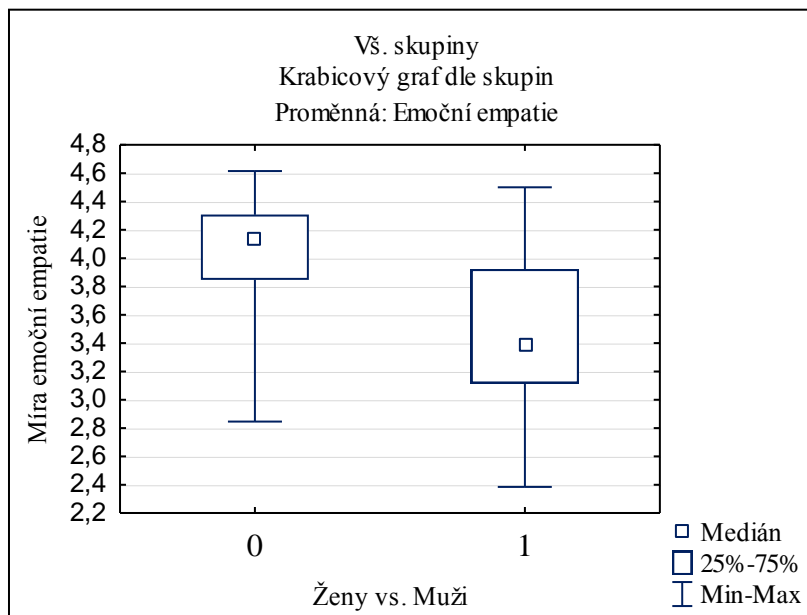
V návaznosti na věnování se vztahu emoční empatie a rodu a autonomie a rodu jsme provedli pracovní výpočty, které nám tyto vztahy přiblížily.

Na ověření **vztahu emoční empatie a rodu** jsme vzhledem k charakteristikám vzorku využili neparametrický Mann-Whitney U test. Ačkoli se míra empatie v tomto výpočtu netýkala autonomie posuzované Škálou oboustranné autonomie, ponechali jsme si k výpočtům 49 respondentů bez vyřazených 11, aby se nám výsledky vztahovaly vždy ke stejnému vzorku. První z porovnávaných skupin zahrnovala 30 žen, druhá čítala 19 mužů. U těchto dvou skupin jsme porovnali výsledky sebeposuzovacího dotazníku EES, konkrétně hodnotu GE scale. Na

hladině $\alpha = 0,05$ jsme zjistili **signifikantní rozdíl mezi průměrným skóre žen a průměrným skóre mužů**.

Mann-Whitney U test	Součet pořadí ženy	Součet pořadí muži	U	Z	p-hodnota
Výsledek EES	888,0000	337,0000	147,0000	2,822809	0,004761

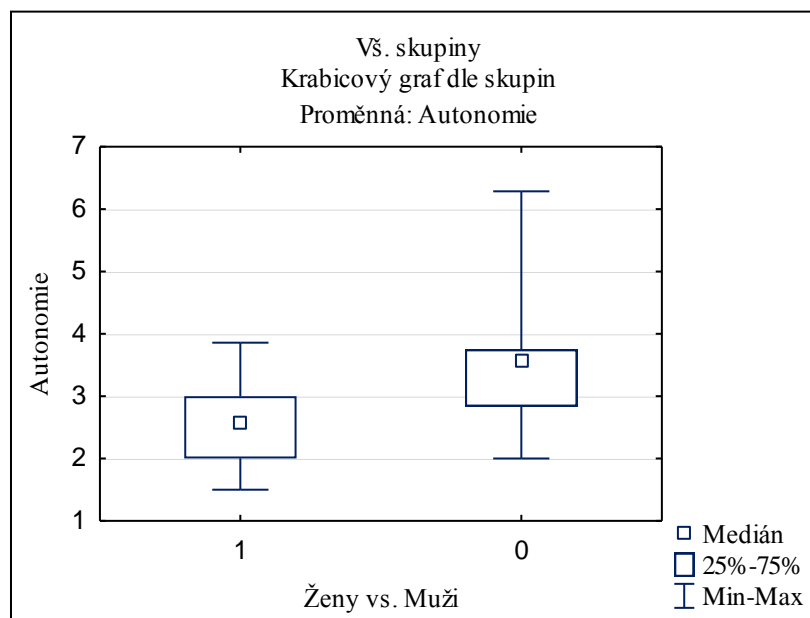
Výsledkem tedy je potvrzení, že **ženy skórují v dotazníku EES signifikantně výše než muži**, což je dobře viditelné i na následujícím krabicovém grafu.

Pro porovnání **míry oboustranné autonomie mezi ženami a muži** jsme opět využili Mann-Whitneyova U testu. Porovnávali jsme hodnoty MOA-mean, které byly výsledkem skórování protokolů dle Škály oboustranné autonomie. Ukázalo se, že průměry žen jsou na hladině $\alpha = 0,05$ signifikantně nižší, než průměry mužů, což znamená, že **ženy dle Škály oboustranné autonomie vykazují vyšší míru oboustranné autonomie**.

Mann-Whitney U test	Součet pořadí ženy	Součet pořadí muži	U	Z	p-hodnota
Výsledek MOA-mean	592,5000	632,5000	127,5000	-3,22437	0,001263

Rozdílnost skupiny žen a mužů je opět možné sledovat na krabicovém grafu.

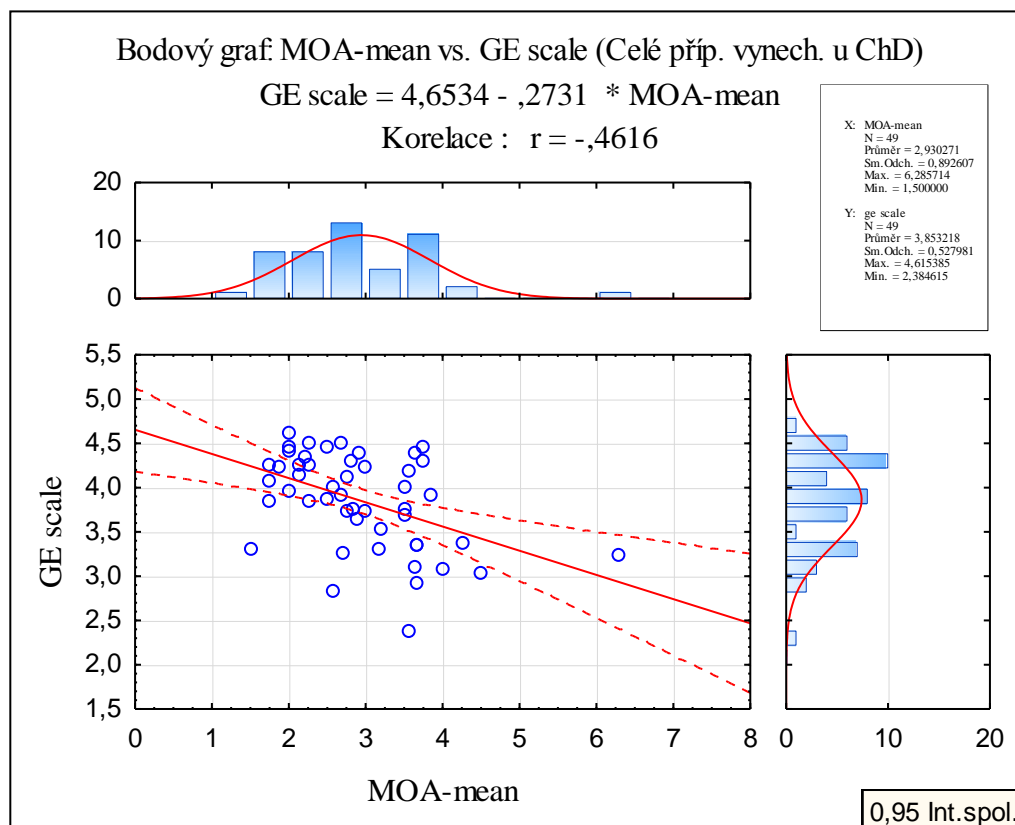
Hypotézu H1 jsme ověřili prostřednictvím Pearsonova korelačního koeficientu, přičemž proměnnou byla hodnota MOA-mean, kterou jsme získali prostřednictvím Škály oboustranné autonomie a hodnota GE scale získaná dotazníkem EES. Výsledek korelace je **statisticky významný** na hladině $\alpha = 0,05$ a **hypotézu H1** na základě tohoto výpočtu **přijímáme**.

Vysoké hodnoty výsledků dle Škály oboustranné autonomie charakterizují nízkou míru oboustranné autonomie a vysoké hodnoty v dotazníku EES značí vysokou míru emoční empatie, což je důvodem negativní korelace v tabulkách.

H1: Míra emoční empatie pozitivně koreluje s mírou oboustranné autonomie.

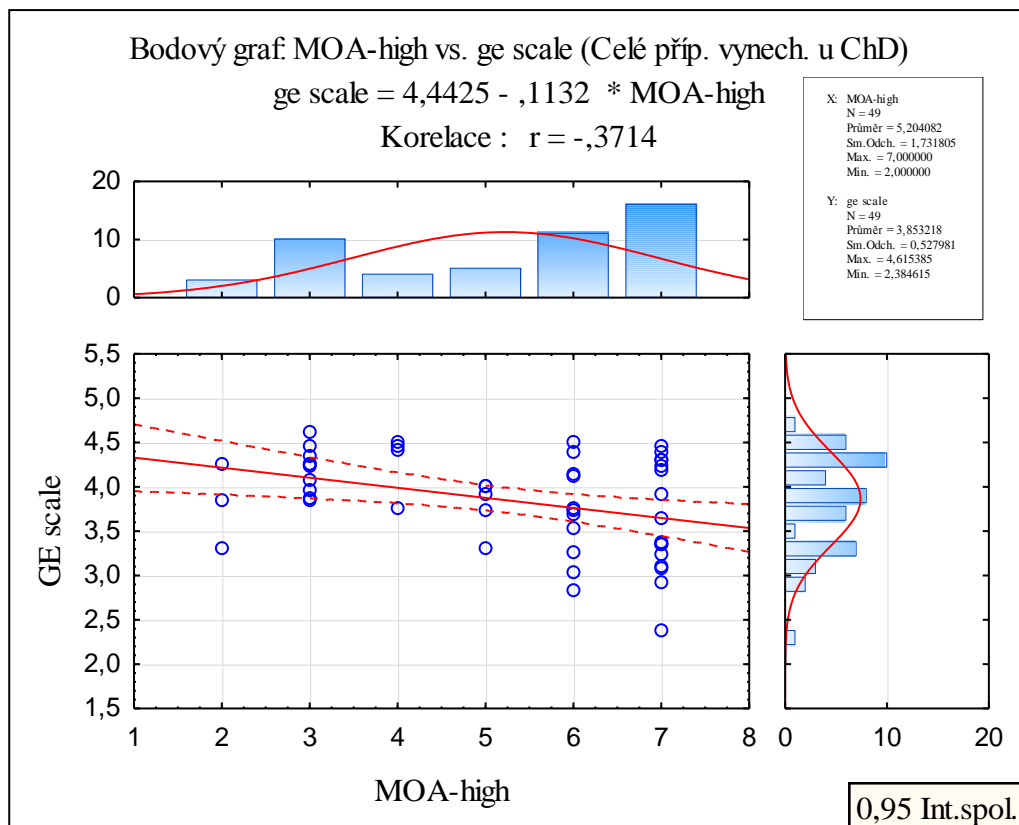
Proměnná	Průměry	Sm.odch.	MOA-mean	GE scale
MOA-mean	2,930271	0,892607	1,000000	-0,461641
GE scale	3,853218	0,527981	-0,461641	1,000000

Z důvodu možného zkreslení výsledku průměrem, jsme se rozhodli pro ověření tohoto vztahu provést ještě další tři výpočty.

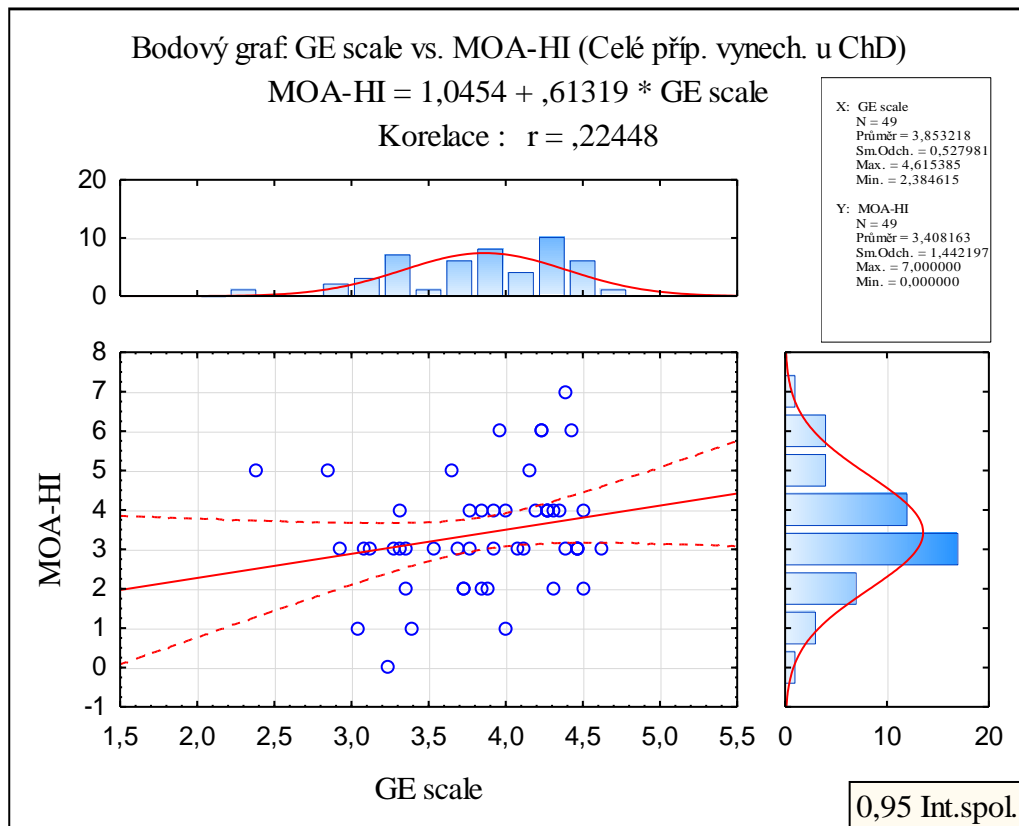
Prvním bylo porovnání výsledků emoční empatie (hodnota GE scale) a porovnání nejvyšších hodnot v protokolech dle Škály oboustranné autonomie (MOA-high). Předpokládáme, že výsledkem by měla být stejně jako předchozím případě negativní korelace, která by potvrzovala naši hypotézu. Čím vyšší byla hodnota MOA-high (nejvyšší hodnota označuje nezralou osobnost z pohledu Škály oboustranné autonomie), tím nižší by měla být hodnota GE scale v dotazníku EES. Výpočet jsme provedli Pearsonovo korelací a výsledek je na hladině $\alpha = 0,05$ statisticky významný. Hypotézu H1 tedy i na základě tohoto výpočtu **přijímáme**.

Proměnná	Průměry	Sm.odch.	MOA-high	GE scale
MOA-high	5,204082	1,731805	1,000000	-0,371421
GE scale	3,853218	0,527981	-0,371421	1,000000

Dalším způsobem, jakým jsme data analyzovali, bylo porovnání Health Indexu (součet frekvence odpovědí v bodech 1 a 2 dle Škály oboustranné autonomie) a hodnoty emoční empatie (GE scale) Pearsonovo korelací. Zde byl předpoklad, že čím vyšší má respondent hodnotu MOA-HI, tím výše bude skórovat v hodnotách emoční empatie. Očekávali jsme tedy pozitivní korelaci. Výsledná korelace dosahovala hodnoty 0,224485, což **není** na hladině $\alpha = 0,05$ **statisticky významná korelace** a náš předpoklad jsme tedy nepotvrdili.

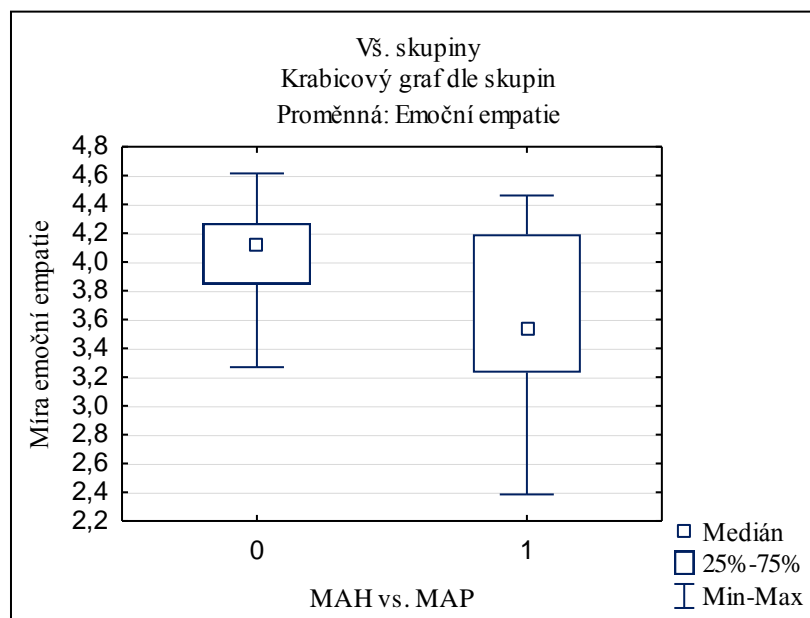
Proměnná	Průměry	Sm.odch.	GE scale	MOA-HI
GE scale	3,853218	0,527981	1,000000	0,224485
MOA-HI	3,408163	1,442197	0,224485	1,000000

Posledním výpočtem, který se vztahoval k naší stanovené hypotéze, jsme se snažili podívat na data z jiného úhlu pohledu a opět zamezit případnému zkreslení průměrem. 49 respondentů, které jsme měli skórované prostřednictvím Škály oboustranné autonomie, jsme rozdělili na dvě skupiny na základě poměru hodnot MAH a MAP. Ve skupině, ve které převažovaly hodnoty MAH jsme měli 18 probandů, skupina s převažující hodnotou MAP čítala 21 respondentů. Zbývajících 10 jedinců, kteří měli tyto dvě hodnoty vyrovnané, jsme z další analýzy vyřadili. Na základě tohoto rozdělení jsme porovnávali naměřené hodnoty empatie podle dotazníku EES, k čemuž jsme využili Mann-Whitney U test. Předpokládali jsme, že skupina, která podle Škály oboustranné autonomie skóruje častěji v hodnotách MAH, bude mít statisticky vyšší hodnoty emoční empatie v porovnání se skupinou, jejíž odpovědi převažovaly v hodnotách MAP. Tento předpoklad se nám potvrdil, skupiny se statisticky významně liší na hladině $\alpha = 0,05$. I na základě tohoto výpočtu **hypotézu H1 přijímáme**.

Mann-Whitney U test	Součet pořadí MAH	Součet pořadí MAP	U	Z	p-hodnota
Výsledek EES	440,5000	339,5000	108,5000	2,255115	0,024127

Na následujícím grafu je možné lépe vidět, že skupina, jejíž výsledky dle Škály oboustranné autonomie převažovaly v hodnotách MAH (0) skórovala ve vysokých hodnotách empatie častěji, než skupina, jejíž výsledky převažovaly v hodnotách MAP (1).

7.3. K platnosti hypotéz

Naši hypotézu H1: Míra emoční empatie negativně koreluje s mírou oboustranné autonomie, přijímáme. Tři výpočty, které jsme provedli, ji potvrzují a jeden výpočet vykazuje slabou korelaci, která není statisticky významná.

Druhým cílem bylo porovnání míry emoční empatie v souvislosti s rodem. Na základě předchozích výpočtů jsme tento vztah ověřili a výsledkem je poznatek, že ženy v míře emoční empatie skórují signifikantně výše, než muži.

Třetím a posledním cílem bylo porovnání míry oboustranné autonomie a rodu, přičemž i zde jsme potvrdili vztah mezi těmito dvěma proměnnými. Dle provedených výpočtů vykazují ženy statisticky vyšší míru oboustranné autonomie, než muži.

8. DISKUZE

Tato práce měla tři hlavní cíle. Ověřit, zda existuje souvislost mezi mírou emoční empatie a mírou oboustranné autonomie, dále jsme sledovali, zda může být emoční empatie ovlivněna rodem a stejně tak, jestli může být rodem ovlivněna oboustranná autonomie. Souvislosti, které jsme předpokládali, jsme potvrdili.

Prvními výpočty jsme potvrdili jak vztah emoční empatie a rodu, tak vztah oboustranné autonomie a rodu. Vztah emoční empatie a rodu je potvrzován více výzkumy. Ukazuje se, že ženy obecně vykazují vyšší míru empatie a i na základě teoretických poznatků je možné tento vztah očekávat. Výsledek našich výpočtů koresponduje s výsledkem výzkumu H. Záškodné (Mlčák & Záškodná, 2009) a výsledkem výzkumu Carusa a Meyera (1998). Náš výsledek odůvodňujeme jednak biologickými faktory, neboť je empatie ženám do určité míry předurčena za účelem obstarávání a vychovávání dětí. Druhým odůvodněním je fakt, že ženy jsou od dětství na rozdíl od mužů častěji vedeny k vyjadřování emocí a k vcit'ování se do druhých osob. Vzhledem k tomu, jakým směrem se dnešní společnost vyvíjí, je zřejmé, že emoční empatie je pro muže důležitá podobně, jako pro ženy. Tento fakt nás vede k zamyšlení o tom, že mění-li se v dnešním světě potřeba schopnosti vcítit se, měla by se do určité míry pozměnit i rozdílná výchova chlapců a dívek, směřující k vyjadřování emocí, kterou jsme zmiňovali v teoretické části práce (Mlčák & Záškodná, 2009). Chlapci by tak měli být více vedeni k vcit'ování se a k projevování emocí a nemělo by to být tlumeno na základě stereotypů říkajících, že muži nepláčou.

Za pozornost dále stojí nalezená souvislost mezi mírou oboustranné autonomie a rodem. Podle našich výsledků ženy vykazují vyšší míru oboustranné autonomie než muži. Dle naší

studie skórují ženy výše i v míře emoční empatie a emoční empatie má vztah k oboustranné autonomii. V souvislosti s těmito fakty se domníváme, že vysoká míra emoční empatie se podílí na vysoké míře oboustranné autonomie. To předpokládáme na základě faktu, že oboustranná autonomie spočívá ve schopnosti být autonomní, nezávislou a soběstačnou bytostí a zároveň ve schopnosti respektovat autonomii druhého jedince, na čemž se může do určité míry podílet i empatie. Vyšší oboustrannou autonomii u žen zdůvodňujeme i předpokladem, že ženy jsou častěji pro dítě primárním objektem, ke kterému se dítě vztahuje. Ženy jsou poté nuceny respektovat rostoucí autonomii svého dítěte, což se může poté odrazit ve schopnosti ženy respektovat autonomii druhých osob a zároveň být autonomní osobou. Tento předpoklad by bylo možné sledovat pokračujícím výzkumem, který by sledoval oboustrannou autonomii mužů, oboustrannou autonomii žen, které mají dospělé děti a oboustrannou autonomii žen, které děti nemají.

Souvislost mezi mírou emoční empatie a mírou oboustranné autonomie se nám ukázala statisticky významná. První výpočet, kde jsme porovnávali hodnotu MOA-high a GE scale, nám naši hypotézu ověřil a můžeme tedy předpokládat, že zde určitý vztah existuje. Výslednou korelaci můžeme označit jako středně silnou a pro její potvrzení by bylo vhodné pracovat s větším počtem respondentů. Ve druhém výpočtu, kde jsme sledovali vztah hodnoty MOA-high a hodnoty GE scale nám opět vyšla statisticky významná korelace, z čehož můžeme usuzovat, že i hodnota MOA-high je při posuzování hodnoty empatie směrodatná. Hodnota této korelace je však již nižší. Na základě tohoto výsledku docházíme k myšlence, že pro porovnání míry oboustranné autonomie a míry emoční empatie je vhodnější pracovat s hodnotou MOA-mean, než s hodnotou MOA-high. Domníváme se, že hodnota MOA-mean lépe postihuje celkový výsledek jedince, na rozdíl od hodnoty MOA-high, která může být sice vysoká, ale má-li jedinec v protokolu vysoký podíl nízkých hodnot a například jedinou vysokou hodnotu, může tato hodnota značně zkreslovat. Třetí výpočet spočíval v porovnání hodnot MOA-HI a GE scale. Tento vztah se ukázal jako nesignifikantní. Vzhledem k tomu, že ostatní tři výpočty sledující vztah emoční empatie a oboustranné autonomie vycházely jako statisticky významné, si tento výsledek odůvodňujeme předpokladem, že hodnota MOA-HI není vzhledem k posuzování míry emoční empatie pravděpodobně dostatečně vypovídající. Hodnota MOA-HI zachycuje frekvenci odpovědí v bodech 1 a 2 a domníváme se, že hodnota MOA-mean, tedy celkový průměr má větší vypovídající hodnotu, než MOA-HI. V posledním výpočtu jsme se věnovali

porovnání dvou skupin hodnot GE scale, přičemž skupiny byly rozděleny dle převahy hodnot MAH či hodnot MAP dle Škály oboustranné autonomie. Zde se nám potvrdilo, že skupina s převažujícími hodnotami MAH skóruje v hodnotách emoční empatie výše než skupina s převažujícími hodnotami MAP, což nám opět potvrzuje předpoklad a naši hypotézu, že mezi emoční empatií a oboustrannou autonomií existuje statisticky významný vztah.

Nyní zhodnotíme nedostatky a úskalí naší studie. Vzhledem k poměrně nízkému počtu respondentů je ohrožena ekologická validita a je tedy otázkou, zda je možné naše výsledky aplikovat na populaci. Proto se domníváme, že pro potvrzení našeho výsledku by bylo užitečné analyzovat stejným způsobem větší vzorek. Dále vidíme možnost zlepšení ve způsobu výběru výzkumného souboru. Zhruba polovina respondentů byla získána prostřednictvím kontaktů autorky a zbytek participantů byl do výzkumu zapojen prostřednictvím informačního letáku. Zde vidíme nedostatek především ve skutečnosti, že respondenti, kteří autorku znali, mohli být do určité míry otevřenější, či naopak uzavřenější, než probandi, pro které byla autorka cizí osobou. Tato skutečnost nám tedy mohla výsledky určitým způsobem zkreslit. Proto považujeme za vhodné při případném opakování výzkumu volit jednotný způsob výběru participantů, aby nedocházelo k případnému zkreslení, které může být známostí administrátora a participanta způsobeno.

Námi nalezené výsledky shledáváme jako možný základ pro další výzkumy. Závěry by bylo možné využít při zkoumání v oblasti pomáhajících profesí, zejména v oblasti psychologického poradenství a psychoterapie, kde je třeba jednak vysoké míry emoční empatie a zároveň vysoké míry oboustranné autonomie. Psycholog by měl být schopný neztotožňovat se s klientem a udržovat si svou vlastní autonomii a zároveň akceptovat autonomii klienta. Bylo by tak možné sledovat, jakou míru oboustranné autonomie a emoční empatie psychologové disponují a jaké rozdíly se v těchto fenoménech vyskytují na základě rodu. Předpokládáme, že míra oboustranné autonomie a míra emoční empatie by měla být vyšší než u běžné populace a rozdíly na základě rodu by měly být menší, než u běžné populace.

9. ZÁVĚR

Nejpodstatnější závěry práce můžeme popsat následovně:

- Potvrdili jsme předpoklad, že průměr žen v hodnotách empatie je signifikantně vyšší než průměr mužů. Tím jsme potvrdili jeden z výsledků výzkumu Záškodné z roku 2007 a výsledek výzkumu Carusa a Meyera z roku 1998.
- Ověřili jsme myšlenku, že průměr žen v hodnotách oboustranné autonomie je signifikantně nižší než průměr mužů, což uzavíráme jako fakt že ženy v našem výzkumném souboru vykazují vyšší míru oboustranné autonomie, než muži.
- Přijali jsme jednu hypotézu: mezi mírou autonomie a mírou empatie existuje statisticky významná souvislost.
- Přijatou hypotézu jsme ověřili dalšími třemi výpočty, ve kterých jsme použili v případě Škály oboustranné autonomie jiné hodnoty, než průměr.
  - V prvním případě jsme použili hodnoty MOA-high, které jsme porovnali s hodnotou GE-scale z dotazníku EES a tento výpočet nám naši hypotézu H1 potvrdil.
  - Ve druhém výpočtu jsme se věnovali sledování vztahu hodnot MOA-HI a hodnot GE scale, přičemž nám zde vyšla slabá korelace.
  - Třetí výpočet spočíval v rozdělení našeho vzorku na dvě poloviny dle převahy hodnot dle Škály oboustranné autonomie v oblastech MAH či MAP. U těchto dvou skupin jsme porovnali emoční empatii. Výsledkem byl fakt, že skupina, jejíž hodnoty oboustranné autonomie převažují v hodnotách MAH, má signifikantně vyšší míru emoční empatie, než skupina, jejíž hodnoty oboustranné autonomie převažují v hodnotách MAP.

10. SOUHRN

Bakalářská práce se věnuje emoční empatii a jejímu vztahu ke Škále oboustranné autonomie. Dále se zaměřuje na popsání vztahu emoční empatie a rodu a vztahu oboustranné autonomie a rodu. Teoretická část práce popisuje hlavní poznatky v oblasti empatie, autonomie, projektivních metod, Škály oboustranné autonomie a v oblasti dosavadních výzkumů. V empirické části je sledován a objasňován vztah emoční empatie a oboustranné autonomie a tyto výsledky jsou uváděny do souvislosti s rodem.

Pojem **empatie** (z řeckého *empathia*) definujeme jako schopnost vcítit se do aktuálního prožívání druhého člověka a kapacitu na jeho emoce adekvátně reagovat. Empatie je bytím ve vztahu s druhou osobou, vkládání intuice do tohoto vztahu a bytím tady a teď s jedinečností dané osoby, což můžeme také nazvat pojmem idiosynkratická empatie. Termín empatie byl do psychologie zaveden roku 1909 britským psychologem E. B. Titchenerem, jako překlad německého slova „Einfühlung“, které doslova znamená vcítění. Pojem *Einfühlung* byl však užíván již o půl století dříve, kdy byl používán v souvislosti s porozuměním uměleckému dílu. Emoční empatie je ovlivněna řadou faktorů, kterými mohou být vrozené predispozice, životní zkušenosti, či rod. Genderové rozdíly v míře empatie jsou dány jak biologickými, tak sociálními faktory. Existuje několik proměnných, které jsou důležitým předpokladem empatie. Jsou jimi hlavně senzibilita, sebepoznání, osobní zralost, vnitřní stabilita, schopnost autoempatie, akceptace druhého, ochota být empatický, nepředpokládání znalosti myšlenek druhého a zachování si vlastní identity. Vedle těchto předpokladů popisujeme i bloky empatie, jimiž jsou hlavně vlastní teorie o lidském chování, silné pocity sympatie či antipatie či aktuální potřeby a starosti naslouchající osoby. Empatii dělíme na několik typů. Jednak na emoční a kognitivní, což chápeme jako dvě složky jednoho procesu. Emoční empatie, která je předmětem naší práce, dostává člověka přímo do pocitů vnímané osoby a člověk je schopen prožívat city druhého jedince. Kognitivní empatie spočívá ve schopnosti porozumět vnímání situace z hlediska druhé osoby. Dále empatii dělíme na autoempatii, což je schopnost reflektovat své vlastní myšlenky a heteroempatii, která charakterizuje schopnost vcítit se do druhých osob. Empatie je pravděpodobně biologicky zakotvena a na základě životních prožitků, podnětného prostředí a sociálních kontaktů se rozvíjí a upevňuje, přičemž je do určité míry determinována charakterem, temperamentem, či vrozenými dispozicemi.

Termín **autonomie** vychází z řeckých slov auto (sám) a nomos (zákon). Tento pojem měl původně právní a politický význam a do roviny morální byl posunut Kantem, který vnímal člověka jako rozumnou bytost, mající vlastní autonomii vůle. Dnes tedy chápeme autonomii jako sociální konstrukt, který vykládáme jako sebeřízení, nezávislost, svrchovanost, funkční samostatnost, či svébytnost. Dnešní definice však opomíjejí původní Kantovo pojetí, kdy má člověk na jedné straně možnost volby, právo kontroly a rozhodování o svém životě a zároveň má jedinec osobní odpovědnost v morálním kontextu.

U člověka se první potřeba autonomie objevuje v batolecím věku a poté v adolescenci. Vedle potřeby autonomie v batolecím věku je současně silná potřeba symbiózy, která dítěti zajišťuje přežití a je pro zdravý vývoj autonomie potřeba, aby v tomto období byli rodiče schopni dítě vnímat jako jedinečnou a oddělenou bytost a zároveň uspokojovali jeho potřebu symbiotického vztahu. Symbiotický vztah chápeme jako konstruktivní či destruktivní. Výsledkem konstruktivní symbiózy je zdravý autonomní jedinec, který je v dospělosti zdárně vyvážen ze symbiózy rodič – dítě a je schopný navazovat zdravé a reciproční vztahy. Výsledkem destruktivní symbiózy je člověk, jenž není dostatečně autonomní a špatné symbiotické vzorce si často uchovává po celý život.

Na autonomii je možné nahlížet z více možných úhlů pohledu. Zmiňujeme tři hlavní koncepce, jimiž jsou autonomie jako svrchovanost, autonomie jako diferenciaci a separaci a autonomie jako faktor zranitelnosti. Autonomie jako svrchovanost vnímá člověka jako aktivního tvůrce, který je schopný být nezávislý na okolí, být suverénní, být za sebe zodpovědný a jednat sám za sebe. Autonomie jako faktor zranitelnosti chápe vysokou autonomii jako rizikovou ve smyslu příliš vysokého výkonu, svobody a individuality, což se negativním způsobem projevuje ve vztazích a v oblasti psychického i fyzického zdraví. Autonomie jako individuální diferenciaci a separaci sleduje kritická období v dětství, jež jsou pro vznik autonomie podstatná. Představiteli jsou Sigmund Freud, jehož anální stádium psychosexuálního vývoje je mezníkem, kdy o sobě dítě začíná rozhodovat samo, dále E. Erikson, který popisuje vznik autonomie ve druhé fázi jeho Teorie osmi věků člověka, či Margaret Mahlerová, jejíž fáze diferenciaci-separaci je důležitým mezníkem, kdy se dítěti vyvíjí identita a autonomie. Dále sem řadíme Kernberga, jehož teorie se do značné míry schází s myšlenkami Mahlerové a Urista, který na Mahlerovou a Kernberga navazuje a na základě poznatků o objektních vztazích vytvořil Škálu oboustranné autonomie. Posledním autorem, jehož myšlenky uvádíme, je D. W.

Winnicott, který se věnoval tzv. „přechodovým objektům“, vůči kterým dítě uplatňuje svou autonomii.

Pojem **projekce** (z latinského *proiectare*) znamená doslova „nechat vystoupit“ a do odborné terminologie do roku 1895 zavedl Sigmund Freud. Tento termín definoval jako potlačované psychické obsahy, které se manifestují v činnostech, či sděleních. Projekce je dnes popisována jako obranný mechanismus, kdy se jedinci promítnutím svých pohnutek a přání do jiné osoby snižuje úzkost a tenze, jež mu tyto pohnutky a přání způsobují. Principu tohoto mechanismu se poté využívá v psychodiagnostice v projektivních metodách.

V našich oblastech nebyl pravděpodobně proveden výzkum, jež by byl zaměřen na vztah emoční empatie a oboustranné autonomie a proto se zaměřujeme v kapitole **Provedené výzkumy** na druhý sledovaný vztah, jímž je vztah emoční empatie a rodu a vztah oboustranné autonomie a rodu. H. Záškodná se ve výzkumu z roku 2007 snažila mimo jiné ověřit očekávání, že ženy disponují vyšší mírou emoční empatie než muži, což na výběrovém souboru 688 žen a 130 mužů potvrdila. Stejný výsledek potvrdili Caruso a Mayer, kteří se stejnou otázkou zabývali v rámci tvorby dotazníku EES. Vztahu autonomie – sounáležitosti (což je do určité míry podobné konceptu oboustranné autonomie) a rodu se věnovali Bekker a Assen. Koncept autonomie je zde dělen do tří oblastí a není možné na základě tohoto výzkumu vyvodit jednoznačný závěr, zda skórují v míře autonomie – sounáležitosti výše muži nebo ženy. Ženy skórují výše v dílčí oblasti citlivost k ostatním a muži skórují výše v oblastech sebeuvědomění a schopnost řídit nové situace.

Výzkumným problémem naší studie byl vztah emoční empatie a oboustranné autonomie a souvislost těchto fenoménů s rodem. **Cílem práce** bylo (1) prozkoumat souvislost mezi mírou emoční empatie a mírou oboustranné autonomie, (2) prozkoumat souvislost mezi mírou emoční empatie a rodem a (3) prozkoumat souvislost mezi mírou oboustranné autonomie a rodem. **Základní soubor** byl tvořen dospělou českou populací v produktivním věku. **Výběrový soubor** čítal 60 respondentů (34 žen a 26 mužů) ve věku 21 až 58 let a byl vytvořen kombinací metody sněhové koule, příležitostného výběru, záměrného výběru a metody výběru samovýběrem. Průměrný věk byl 38,5 let.

Metody sběru dat. Emoční empatie byla posuzována prostřednictvím dotazníku EES, vydaným roku 1998 D. R. Carusem a J. D. Mayerem. Dotazník je složen ze třiceti položek a respondenti vyplňovali svůj souhlas či nesouhlas s jednotlivými výroky prostřednictvím

Likertovy stupnice od 1 do 5. Oboustranná autonomie byla posuzována na základě Rorschachovy metody, vyvinuté Hermannem Rorschachem a na základě hodnocení protokolů dle Škály oboustranné autonomie. Rorschachova metoda spočívá v předložení deseti tabulí, přičemž na každé tabuli je inkoustová skvrna a respondent uvádí, co by to mohlo být, čemu se skvrna podobá. Škálu oboustranné autonomie vyvinul roku 1977 Jeffrey Urist, přičemž vycházel z teorie objektivních vztahů. Škála má sedm stupňů a při skórování jsou odpovědi bodovány body 1-7. Sběr dat proběhl v rámci širšího výzkumu „Analýza lidských pohybových odpovědí v Rorschachově metodě“ realizovaného PhDr. Martinem Seitlem, PhD. a PhDr. Martinem Lečbychem, PhD., do něhož byla autorka práce zapojena jako pomocná síla při sběru dat. Testování probíhalo v samostatné místnosti, přičemž administrátor s respondentem seděli přes roh stolu. Na začátku testování podepsal každý respondent Informovaný souhlas s poskytnutím údajů pro výzkumné účely v rámci psychologické diagnostiky, kde byl mimo jiné obeznámen s výzkumným týmem, informacemi o anonymizaci veškerých dat a možnostmi z výzkumu kdykoli odstoupit.

Zpracování dat. Data byla zpracovávána v programech Microsoft Office Excel 2013 a STATISTICA 12. Z důvodu nedostatečného počtu odpovědí dle Škály oboustranné autonomie byly výsledky 11 respondentů z analýzy vyřazeny. Počítali jsme s hodnotami MOA-mean, MOA-high, MAH, MAP a MOA-HI.

Výsledky a závěry výzkumu. 1. Souvislost mezi mírou emoční empatie a mírou oboustranné autonomie je statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$. 2. Ženy skórují v hodnotách emoční empatie signifikantně výše, než muži, čímž jsme potvrdili výzkum H. Záškodné a výzkum Carusa a Meyera. 3. Ženy skórují v hodnotách oboustranné autonomie signifikantně výše, než muži.

Omezení výzkumu. Výsledky provedeného výzkumu mohou být omezeny z důvodu ohrožené ekologické validity. Ta může být ohrožena naším poměrně malým výběrovým souborem a v zájmu ověření našeho výsledku by měl následovat výzkum sledující větší výzkumný vzorek.

11. SLOVNÍK POJMŮ

alexitymie – neschopnost popsání vlastního ani cizího psychického stavu, deficit ve schopnosti identifikovat pocity, emoce (Nakonečný, 2013)

anetické chování – necitlivé chování (ABZ slovník cizích slov, 2014)

autoempatie – schopnost reflektovat vlastní myšlenky, prožitky, pocity (Bois, 2009)

emoční empatie – schopnost vcítit se do pocitů druhého jedince a jeho city prožívat jako své vlastní při zachování vlastní vnější reality (DeVito, 2008; Howe, 2013)

genderové rozdíly – rozdíly podmíněné rodem (ABZ slovník cizích slov, 2014)

heteroempatie – schopnost vcítit se do druhých osob (Bois, 2009)

kognitivní empatie – schopnost porozumět prožívání a vnímání druhé osoby, schopnost představit si, jaké je být danou osobou (DeVito, 2008; Howe, 2013)

osobní autonomie – individuální svoboda, nezávislost, sebeovládání, individuální odpovědnost (Sýkorová, 2007)

sympióza – soužití dvou organismů, které se vzájemně v tomto soužití přizpůsobují a současně z toho mají oba organismy užitek (Ruppert, 2011)

sympatie – náklonnost, duchovní spřízněnost, obliba (Encyklopedický dům, 1996)

teorie objektivních vztahů – teoretický koncept, předpokládající, že mysl dítěte je utvářena na základě raných zkušeností a vazeb s pečující osobou (objektem) (Fonagy & Target, 2005)

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

- 1) ABZ slovník cizích slov (2014). Získáno z <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>
- 2) Atkinson, R., Frederickson, B. L., Hilgard, Loftus, G. R., Nolen-Hoeksema, S., & Wagenaar, W. A. (2012). *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Praha: Portál.
- 3) Banks, A. (2011). DEVELOPING THE CAPACITY TO CONNECT. *Zygon: Journal Of Religion & Science*, 46(1), 168-182. doi:10.1111/új.1467-9744.2010.01164.x
- 4) Baštecká, B. (Ed.). (2009). *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál.
- 5) Bauman, Z. (2003). *Svoboda*. Praha: Argo.
- 6) Bekker, M., & Assen, M. (2008). Autonomy-Connectedness and Gender. *Sex Roles*, 59(7/8), 532-544. doi:10.1007/s11199-008-9447-x
- 7) Benesch, H. (1997). *Encyklopedický atlas*. Praha: Lidové noviny.
- 8) Bois, D. (2009). *The wild region of lived experience: Using somatic-psychoeducation*. Berkeley: North Atlantic Books.
- 9) Boleloucký, Z., Plevová, J., & Smulevič, A. B. (1993). *Hraniční stavy v psychiatrii*. Praha: Grada.
- 10) Bowlby, J. (2010). *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- 11) Buda, B. (1988). *Čo vieme o empatii?*. Bratislava: Pravda.
- 12) Caruso, D. R., & Mayer, J. D. (1998). *A Measure of Emotional Empathy for Adolescents and Adults*. Unpublished Manuscript.
- 13) Cone, C. (30. září 2013). *Empathy and Autonomy*. Získáno 13. března 2015 z <http://www.etbu.edu/php/theintersection/empathy-and-autonomy/>
- 14) DeVito, J. A. (2008). *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada Publishing.
- 15) Encyklopedický dům. (1996). *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům.
- 16) Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- 17) Fonagy, P., & Target, M. (2005). *Psychoanalytické teorie: Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*. Praha: Portál.
- 18) Fowler, J. Ch., & Erdberg, P. (2006). The mutuality of autonomy scale: An implicit measure of object relations for the Rorschach inkblot method. *South African Rorschach Journal*, 2(2), 3-10. Získáno 2. prosince 2014 z

<http://www.ikpp.si/att/121/Fowler%20Erdberg%20MOA%20Scale%202005%20South%20African%20Rorschach%20Journa.pdf>

- 18) Freud, A. (2006). *Já a obranné mechanismy*. Praha: Portál.
- 19) Fromm, E. (2014). *Strach ze svobody*. Praha: Portál.
- 20) Geist, B. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Vodnář.
- 21) Goleman, D. (1997). *Emoční inteligence*. Praha: Columbus.
- 22) Hartl, P. (2004). *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál.
- 23) Hartl, P., Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- 24) Hmel, B. A., & Pincus, A. L. (2002). The Meaning of Autonomy: On and Beyond the Interpersonal Circumplex. *Journal Of Personality*, 70(3), 277-310.
- 25) Howe, D. (2013). *Empathy: What it is and why it matters*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- 26) Hyhlík, F. & Nakonečný, M. (1977). *Malá encyklopedie současné psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- 27) Ježek, S. (2014). Aktuální pojetí autonomie v psychologii. (Czech). *Ceskoslovenska Psychologie*, 58(1), 31-40.
- 28) Kant, I. (1996). *Kritika praktického rozumu*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- 29) Krhutová, L. (2013). *Autonomie v kontextu zdravotního postižení*. Ostrava: Albert.
- 30) Křivohlavý, J. (1993). *Povídej- naslouchám*. Praha: Návrat.
- 31) Langmeier, J., & Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing.
- 32) Lečbych, M. (2013). *Rorschachova metoda. Integrovaný přístup k interpretaci*. Praha: Grada.
- 33) Mahlerová, M., Pine, F., & Bergmanová, A. S. (2006). *Psychologický zrod dítěte*. Praha: Triton.
- 34) Mearns, D., & Thorne, B. (2013). *Terapie zaměřená na člověka: Pro využití v praxi*. Praha: Grada Publishing.
- 35) Meyer, G. J., Viglione, D. J., Mihura, J. L., Erard, R. E., & Erdberg, P. (2011). Rorschach Performance Assessment System. Administration, Coding, Interpretation and Technical Manual. Toledo: RPAS.
- 36) Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
- 37) Mitchell, S. A. (1997). *Ovlivňování a autonomie v psychoanalýze*. Praha: Triton.

- 38) Mlčák, Z., & Zášková, H. (2009). *Osobnostní aspekty prosociálního chování a empatie*. Praha: Triton.
- 39) Morávek, S. (1991). *Úvod do psychodiagnostiky dospělých*. Olomouc: Rektorát UP v Olomouci.
- 40) Nakonečný, M. (2013). *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář.
- 41) Nichols, M. P. (2005). *Zapomenuté umění naslouchat*. Praha: Návrat domů.
- 42) Nykl, L. (2012). *Carl Ransom Rogers a jeho teorie: Přístup zaměřený na člověka*. Praha: Grada Publishing.
- 43) Obuch, I. & Polák, A. (2011). *Komprehensivní systém J. E. Exnera, Jr.: Standardizovaný přístup k vyhodnocování Rorschachovy metody*. Praha: Hogrefe – Testcentrum.
- 44) Pletzer, M. A. (2009). *Emoční inteligence: Jak ji rozvíjet a využívat*. Praha: Grada publishing.
- 45) Plháková, A. (1998). Pojem objekt v psychoanalýze. AUPO. *Facultas Philosophica. Psychologica 32-1998, Varia Psychologica VIII.*, 17-26. (získáno 5. prosince 2014 z <http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/psychol8/psychol8-2.pdf>)
- 46) Polák, A. (2006). *Prejavy obrán a úrovně objektových vztahů v ROR*. In J. Ženatý, I. Čermák, & R. Telerovský, *Rorschach a projektivní metody*. Ročenka České společnosti pro Rorschacha a projektivní metody 2006 (pp. 67-85). Praha: IPVZ.
- 47) Prekop, J. (2004). *Empatie: Vcítění v každodenním životě*. Praha: Grada Publishing.
- 48) Reber, A. S., & Reber E. S. (2001). *Dictionary of psychology*. London: Penguin Books.
- 49) Rogers, C. R. (1998). *Způsob bytí: Klíčová témata humanistické psychologie z pohledu jejího zakladatele*. Praha: Portál.
- 50) Ruppert, F. (2011). *Symbióza a autonomie: Traumata z narušeného systému rodinných vazeb*. Praha: Portál.
- 51) Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu*. Praha: Grada Publishing.
- 52) Sayersová, J. (1999). *Matky psychoanalýzy*. Praha: Triton.
- 53) Seidl, M. (2012). *Poznávání interpersonálních charakteristik osobnosti*. Olomouc: VUP.
- 54) Sillamy, N. (2001). *Psychologický slovník*. Olomouc: VUP.
- 55) Slaměnik, I. (2011). *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada Publishing.
- 56) Slezáčková, A. (2012). *Průvodce pozitivní psychologií: Nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada Publishing

- 57) Spreng, R. N., Mc Kinnon, M. C., Mar, R. A., Levine, B. (2009). The Toronto Empathy Questionnaire: Scale development and initial validation of a factor-analytic solution to multiple empathy measures. *J Pers Assess*, 91(1): 62–71. doi: 10.1080/00223890802484381
- Svoboda, M. (Ed.). (2013). *Psychodiagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- 58) Svoboda, M., Řehan, V., Vtípil, Z., Klimusová, H., Humpolíček, P. (2004). *Aplikovaná psychodiagnostika v České Republice*. Brno: MSD.
- 59) Sýkorová, D. (2007). *Autonomie ve stáří: Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- 60) Šiffelová, D. (2010). *Rogersovská psychoterapie pro 21. století: Vybraná témata z historie a současnosti*. Praha: Grada publishing.
- 61) Šimíčková- Čížková, J., Binarová, I., Holásková, K., Petrová, A., Plevová, I., & Pugnerová, M. (2008). *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- 62) Urist, J. (1977). The Rorschach Test and the Assessment of Object Relations. *Journal Of Personality Assessment*, 41(1), 3.
- 63) Václavík, M., & Ženatý, J. (2006). *Významové roviny symetrie v Rorschachově metodě*. In J. Ženatý, I. Čermák, & R. Telerovský, Rorschach a projektivní metody. Ročenka České společnosti pro Rorschacha a projektivní metody 2006 (pp. 110-152). Praha: IPVZ.
- 64) Vass, Z. (2013). *A psychological interpretation of drawings and paintings : the SSCA method: systems analysis approach*. Pésc: Alexandra Publishing.
- 65) Velek, J. (Ed.). (1997). *Etika autonomie a authenticity*. Praha: Filosofia.
- 66) Vybíral, Z. (2000). *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál.
- 67) Vymětal, J. (1998). Empatie - porozumění vcítěním. *Československá psychologie*, 42, 1, 42-49.
- 68) Vymětal, J. & Rezková, V. (2001). *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál.
- 69) Winnicott, D. W. (1998). *Lidská přirozenost*. Praha: psychoanalytické nakladatelství.
- 70) Zacharová, E., & Šimíčková- Čížková, J. (2011). *Základy psychologie pro zdravotnické obory*. Praha: Grada Publishing.

Příloha 1: Zadání bakalářské práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PCH)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
AMBROŽOVÁ Tereza	Sadová 444, Chodová Planá	F12565

TÉMA ČESKY:

Emoční empatie a její vztah ke škále oboustranné autonomie v Rorschachově metodě

NÁZEV ANGLICKY:

Emotional empathy in relation to Rorschach mutuality of autonomy scale

VEDOUcí PRÁCE:

PhDr. Martin Seitl, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Autorka diplomové práce provede rešerši dostupné relevantní literatury a elektronických zdrojů. Následně vypracuje přehled k dosavadnímu poznání v okruzích:
  - a) Škála oboustranné autonomie a její aplikace v Rorschachově metodě (Urist)
  - b) Teorie objektních vztahů podle Britské školy objektních vztahů (Kleinová, Bion)
  - c) Teorie objektních vztahů podle Americké školy objektních vztahů (Jacobsonová, Mahlerová)
  - d) Emoční empatie a její vývojové aspekty ve vztahu k objektním vztahům (Caruso, Mayer)
2. Na základě literatury, zpracovaných výpisků a kopií autorka diplomové práce zformuluje osnovu a zpracuje teoretickou část práce, tj. metody a hypotézy. Postupuje od základního problému a výchozí hypotézy ke stanovení orientační osnovy práce, metodiky a cíle práce.
3. Autorka diplomové práce provede pomocí škály oboustranné autonomie analýzu odpovědí získaných prostřednictvím Rorschachovy metody a porovná je s výsledky dotazníku sledujícího míru emoční empatie. Data budou získána na souboru minimálně 60 dospělých respondentů.
4. Cílem práce je ověření existence vztahu mezi mírou empatie a objektní stálostí a zda má na tento vztah vliv rod.
5. Metodikou výzkumu je kvantitativní výzkum prostřednictvím projektivní (Rorschachův test) a sebeposuzovací metody (dotazník EES).
6. Výběrovým souborem bude minimálně 60 respondentů.
7. Statistické a technické zpracování dat z výzkumného šetření bude provedeno podle svého kvantitativního charakteru příslušnými statistickými metodami.
8. Parametry práce budou v souladu s metodickými pokyny katedry psychologie.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- American Psychological Association (2010). Publication Manual of the American Psychological Association. (6 ed.). Washington, DC: APA.
- Caruso, D. R., & Mayer, J. D. (1998). A Measure of Emotional Empathy for Adolescents and Adults. Unpublished Manuscript.
- Davis, M.H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113-126.
- Exner Jr., J. (2003). *The Rorschach. A Comprehensive System* (4 ed., Vol. 1 Basic Foundation and Principles of Interpretation). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Lečbych, M. (2013). *Rorschachova metoda. Integrativní přístup k interpretaci*. Praha: Grada.
- Meyer, G. J., Viglione, D. J., Mihura, J. L., Erard, R. E., & Erdberg, P. (2011). *Rorschach Performance Assessment System. Administration, Coding, Interpretation and Technical Manual*. Toledo: RPAS.
- Polák, A. (2007). Prejavy obrán a úrovně objektových vztahov v ROR. In J. Ženatý, I. Čermák, & R. Telerovský, *Rorschach a projektivní metody. Ročenka České společnosti pro Rorschacha a projektivní metody 2006* (pp. 67-85). Praha: IPVZ.
- Seitl, M. (2012). *Poznávání interpersonálních charakteristik osobnosti*. Olomouc: VUP.
- Slaměník, I. (2011). *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada.
- Urist, J. (1977). The Rorschach Test and the Assessment of Object Relations. *Journal of Personality Assessment*, 41(1), pp. 3-9.

Podpis studenta: ..... *Andriana* .....

Datum: ..... *30.4.2014* .....

Podpis vedoucího práce: ..... *[Signature]* .....

Datum: ..... *30.4.2014* .....

Příloha 2: Abstrakty

ABSTRAKT

Název práce: Emoční empatie a její vztah ke Škále oboustranné autonomie v Rorschachově metodě

Autor práce: Tereza Ambrožová

Vedoucí práce: PhDr. Martin Seidl, PhD.

Počet stran a znaků: 64 stran, 105 119 znaků

Počet příloh: 5

Počet použitých zdrojů: 70

Abstrakt:

Cílem bakalářské práce bylo prozkoumat vztah emoční empatie a oboustranné autonomie posuzované dle Škály oboustranné autonomie. Dále byl sledován vztah mezi emoční empatií a rodem a mezi oboustrannou autonomií a rodem. Teoretická část práce se věnuje oblastem emoční empatie, autonomie, projektivním metodám a provedeným výzkumům. V našem výzkumu jsme data sbírali prostřednictvím Rorschachovy metody a dotazníku EES. Výzkumným souborem bylo 60 respondentů ve věku od 21 do 58 let. Výběrový soubor byl vytvořen kombinací metody sněhové koule, příležitostného výběru, záměrného výběru a metody výběru souboru samovýběrem. Potvrdili jsme existenci vztahu emoční empatie a oboustranné autonomie, a dále také vztahu rodu a emoční empatie a vztahu rodu a oboustranné autonomie. Výsledky poukazují na důležitost raného vývoje autonomie a jeho vztahu k dalšímu vývoji emoční empatie.

Klíčová slova:

Emoční empatie; Oboustranná autonomie; Teorie objektivních vztahů; Rorschachova metoda; Škála oboustranné autonomie; EES

ABSTRACT

Title: Emotional Empathy in Relation to Rorschach Mutuality of Autonomy Scale

Author: Tereza Ambrožová

Supervisor: PhDr. Martin Seidl, PhD.

Number of pages and characters: 64 pages, 105 119 characters

Number of appendices: 5

Number of references: 70

Abstract:

The main goal of the bachelor thesis was to examine the relationship between emotional empathy and mutuality of autonomy assessed by Mutuality of autonomy Scale. Further the relationship between emotional empathy and gender and between mutuality of autonomy and gender was investigated. Theoretical part of the thesis is dealing with the field of emotional empathy, autonomy, projective methods and performed studies. In our survey, we collected data by Rorschach inkblot Test and EES questionnaire. The research sample contained 60 respondents in age from 21 to 58. The selective sample was achieved by combination of snowball method, occasional choice, intentional choice and oneself choice method. We confirmed the existence of relationship between emotional empathy and mutuality of autonomy as well as the relationship between gender and emotional empathy and also relationship between gender and mutuality of autonomy. The results point out the importance of an early development and its relation to following development of emotional empathy.

Key words:

Emotional Empathy; Mutuality of Autonomy, Object Relations Theory; Rorschach Inkblot Test; Mutuality of Autonomy Scale; EES

Příloha 3: Informovaný souhlas

KATEDRA
PSYCHOLOGIE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Korespondenční adresa: Křížkovského 10, 771 80 Olomouc
Sídlo: Vodární 6, 779 00 Olomouc
Tel.: +420 585 633 501 | Fax: +420 585 633 700
Email: psychologie@upol.cz | www.psych.upol.cz

Informovaný souhlas s poskytnutím údajů pro výzkumné účely v rámci psychologické diagnostiky

Jméno respondenta/
respondentky: _____

Datum narození: _____

Adresa: _____

E-mail: _____

Kód respondenta _____

Respondent/ka souhlasí s psychologickou diagnostikou pro výzkumné účely za níže uvedených podmínek:

1. Baterie metod je složena z rozhovoru, dotazníku a projektivní metody.
2. Před začátkem diagnostiky byl respondent/ka seznámen/a s informacemi o jejím průběhu a podobě.
3. Respondent/ka svým podpisem stvrzuje, že se před začátkem diagnostiky necítí unaven/a, nemocen/á, nebo pod vlivem léků a látek působících na centrální nervovou soustavu.
4. K přímým materiálům, které jsou získané během výzkumu, má přístup pouze výzkumný tým pod vedením PhDr. Martina Seitla, Ph.D. a PhDr. Martina Lečbycha, Ph.D., ve složení Tereza Ambrožová, Kateřina Dutková, Hana Homolová a Iva Šustrová.
5. Získaná data budou využita k výzkumnému účelu (ověřování statistických hypotéz, vývoji využitých diagnostických metod). Data získaná z jednotlivých metod budou součástí číselných nebo kvalitativních souborů, které jsou anonymizovány a zpracovávány bez souvislosti s údaji, které by mohly ve výstupech identifikovat respondenta/respondentku.
7. Respondent/ka má právo kdykoli svůj souhlas s výzkumným využitím dat zrušit.
8. Respondent/ka prohlašuje, že v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a výše uvedenými body souhlasí se zpracováním osobních údajů získaných během psychologické diagnostiky. Výzkumný tým, uvedený pod bodem 4., se zavazuje nakládat s daty podle výše uvedeného zákona a bodů tohoto informovaného souhlasu.

Datum _____

_____
podpis respondenta/respondentky

Příloha 4: Stratifikační dotazník

Stratifikační dotazník

Výzkum "Lidská pohybová odpověď v ROR"

Číslo respondenta:

Stratifikační údaje

---

1. ROD: Mužský Ženský
2. VĚK:
3. VZDĚLÁNÍ:
(součet let vzdělávání včetně ZŠ)
4. VZDĚLÁNÍ
(nejvyšší dosažené - ZV, SV bez maturity, SV s maturitou, VŠ včetně VOŠ)
4. RODINNÝ STAV:
- Svobodný/ná Druh/družka Ženatý/vdaná
- Odloučený/ná Rozvedený/ná Ovdovělý/lá
5. AKTUÁLNĚ V PÉČI PSYCHOLOGA/PSYCHIATRA:
- ANO NE
6. V MINULOSTI V PÉČI PSYCHOLOGA/PSYCHIATRA:
- ANO NE

Děkujeme za vyplnění!

Příloha 5: Informační leták

KATEDRA
PSYCHOLOGIE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Korespondenční adresa: Křížkovského 10, 771 80 Olomouc
Sídlo: Vodární 6, 779 00 Olomouc
Tel.: +420 585 633 501 | Fax: +420 585 633 700
Email: psychologie@upol.cz | www.psych.upol.cz

HLEDÁME ÚČASTNÍKY DO VÝZKUMU

Hledáme respondenty do výzkumu interpersonálních vztahů a empatie v různých situacích pracovního i soukromého života, který je realizován pod Katedrou psychologie FF UP v Olomouci.

Výzkum je veden a garantován vedoucím výzkumné oblasti pro psychologii práce, organizace a dopravní psychologii PhDr. Martinem Seitlem, Ph.D..

Účast ve výzkumu zahrnuje vyplnění několika dotazníků v kombinaci s projektivními metodami v příjemném prostředí nového praktického pracoviště Katedry psychologie ve Vodární ulici. Zapojení do výzkumu vyžaduje 3-4 hodiny celkového času.

Hledáme:

Účastníky ve věku 25-59 let, ženy i muže, všech úrovní vzdělání.

Nabízíme:

1. Odměna za účast 350,- Kč.
2. Osobnostní profil z Bohumského osobnostního dotazníku, který poskytuje rozsáhlý popis osobnostních charakteristik respondenta ve vztahu k jeho silným i slabým stránkám v pracovním prostředí.

Anonymita respondentů je zajištěna!

V případě Vašeho zájmu o účast ve výzkumu nás prosím kontaktujte na e-mail: vyzkum-2014@seznam.cz nebo na tel.: 775 997 591. V případě, že nás budete kontaktovat po e-mailu, vložte prosím do zprávy následující informace o Vás: pohlaví, věk, vzdělání. Následně Vás budeme kontaktovat k domluvě termínu pro účast ve výzkumu.

vyzkum-2014@seznam.cz 775 997 591	vyzkum-2014@seznam.cz 775 997 591	vyzkum-2014@seznam.cz 775 997 591	vyzkum-2014@seznam.cz 775 997 591	vyzkum-2014@seznam.cz 775 997 591	vyzkum-2014@seznam.cz 775 997 591	vyzkum-2014@seznam.cz 775 997 591	vyzkum-2014@seznam.cz 775 997 591	vyzkum-2014@seznam.cz 775 997 591
---	---	---	---	---	---	---	---	---

